

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Jiří Šmach

**Problematika motivů, jež stály za změnou
Reaganovy politiky vůči SSSR v letech
1984–1985**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Jiří Šmach**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Miloš Calda**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **17. června 2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ŠMACH, Jiří. *Problematika motivů, jež stály za změnou Reaganovy politiky vůči SSSR v letech 1984–1985*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 62 s. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Miloš Calda.

Anotace

Bakalářská práce „Problematika motivů, jež stály za změnou Reaganovy politiky vůči SSSR v letech 1984–1985“ pojednává o incentivách, které stály za změnou politiky Ronalda Reagana vůči SSSR v období let 1984–1985.

Klíčové analýze předchází deskripce mnou zvolených faktů, které považuji pro řešení problému za meritorní. Jedná se nejprve o nastínění podoby zahraničněpolitického (tehdy ostrého) kursu Reaganovy administrativy před uvažovanou transformací, na niž v chronologickém sledu navazuje popis podstatných skutečností z dalšího vývoje zahraničněpolitické oblasti (vývoj v době změny), přičemž je důraz kladen nejen na „vnější“ podobu politiky vůči SSSR, ale i na její, pro tuto práci nejdůležitější, „interní“ akcenty – tj. na vlivy, jež v této oblasti působily na amerického prezidenta.

Důraz je kladen nejen na výběr a deskripci zvolených pravděpodobných incentiv, ale především na opodstatnění úrovně relevance těchto potenciálních motivů.

Cílem práce je tedy vypracování objektivní analýzy, která čtenáři na základě v tomto pojednání uvedených faktů a logického aparátu vytyčuje zjištěné nejpravděpodobnější motivy, jež mohly stát za obratem v Reaganově zahraničněpolitickém přístupu k Sovětskému svazu.

Annotation

The bachelor thesis “The Issue of the Motives behind Transformation of Reagan’s Political Approach towards the USSR in the Years 1984–1985” deals with the incentives behind the changed policy of Ronald Reagan in relation to the Soviet Union in the period 1984–1985.

The key analysis is preceded by a description of facts chosen by myself as meritorious for the treated issue. They first of all include an outline of the nature of the foreign policy (then rigorously anti-Soviet) approach of Reagan’s administration before the analysed transformation, followed by a description of chronologically ordered substantial facts of further development in the foreign policy area (development in the period of the

transformation) with an emphasis on not only the “external” appearance of the policy in relation to the Soviet Union, but also the “internal” aspects most relevant for this thesis and represented by the influences which the American President was exposed to in that period.

Emphasis is laid not only on the selection and description of the chosen probable incentives, but above all on the substantiation of the level of relevance of these potential motives.

The purpose of the thesis is therefore an objective analysis based on the facts defined in this treatise and its logical apparatus and notifying the readers of the found out most probable motives that might have affected the turnover in Reagan’s foreign policy approach to the Soviet Union in 1980s.

Klíčová slova

Reagan, Gorbačov, USA, SSSR, změna, politika, vztahy.

Keywords

Reagan, Gorbachev, USA, USSR, transformation, policy, relations.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Jiří Šmach

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. PhDr. Miloši Caldovi a Doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc. za užitečné rady a podnětné připomínky, které mi velmi pomohly při zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	10
1. PRVNÍ FUNKČNÍ OBDOBÍ VE ZNAMENÍ NEKOMPROMISNÍHO KURSU	14
1.1 RÁMCOVÉ VYMEZENÍ PŮVODNÍHO REAGANOVA STANOVISKA K POLITICE VŮČI	

Použité zkratky

CIA – Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)

COCOM – Coordinating Committee for Multilateral Export Controls (Koordinační výbor pro kontrolu vývozu zboží strategického významu)

ČLR – Čínská lidová republika

ČSSR – Československá socialistická republika

ICAO – International Civil Aviation Organization (Mezinárodní organizace pro civilní letectví)

ICBM – Inter-Continental Ballistic Missile (Mezikontinentální balistická raketa)

KAL – Označení ICAO pro civilní leteckou dopravu Korejské republiky – Korean Air Lines Co., Ltd.

KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě

KGB – Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti / Комитет государственной безопасности (Výbor státní bezpečnosti)

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

MAD – Mutual assured destruction (Vzájemně zaručené zničení)

MMF – Mezinárodní měnový fond

NATO – North Atlantic Treaty Organisation (Organizace Severoatlantické smlouvy)

NDR – Německá demokratická republika

NSC – National Security Council (Rada národní bezpečnosti)

NST – Nuclear and space arms talks (Rozhovory o jaderných a vesmírných zbraních)

NSDD – National Security Decision Directives (Direktivy pro národní bezpečnost)

NSSD – National Security Study Directives (Národní bezpečností studijní direktivy)

OSN – Organizace spojených národů

PDB – President's Daily Brief (Prezidentova denní stručná zpráva)

PLR – Polská lidová republika

SAG – Screen Actors Guild (Sdružení filmových herců)

SALT – Strategic Arms Limitation Talks (Rozhovory o omezení strategických zbraní)

SDI – Strategic Defense Initiative (Strategická obranná iniciativa)

SIG-IEP – Senior Interdepartmental Group - International Economic Policy (Vrchní meziresortní skupina pro mezinárodní hospodářskou politiku)

SRN – Spolková republika Německo

SSSR – Sojuz Sovětskich Socialističeskich Respublik / СССР – Союз Советских

Социалистических Республик (Svaz sovětských socialistických republik)

START – Strategic Arms Reduction Treaty (Smlouva o redukci a omezení strategických zbraní)

USA – United States of America (Spojené státy americké)

ÚV – Ústřední výbor

Úvod

Tvrdá linie Reaganovy politiky vůči Sovětskému svazu se v letech 1984–1985 výrazně změnila. Tuto změnu bylo možno veřejně zaznamenat nejprve v oblasti Reaganovy rétoriky. Později se však tato změna začala projevovat i praktickými diplomatickými návrhy a výzvami vůči Moskvě a vedla až k bezprecedentnímu ženevskému summitu mezi Ronaldem Wilsonem Reaganem a Michailem Sergejevičem Gorbačovem, uskutečněnému ve dnech od 19. do 21. listopadu 1985. Reagan se poté už nikdy nevrátil ke své ostře antisovětské rétorice (přestože vztahy mezi USA a SSSR poté nebyly vždy úplně *ideální*).

Beth A. Fischer uvedl, že „tradiční názor je, že Spojené státy hrály při dovedení studené války ke konci reakční roli. Washington jednoduše odpovídal na významné změny, které se uskutečnily uvnitř Sovětského svazu. Když se v roce 1985 stal Michail Gorbačov vůdcem SSSR, Kreml se stal vůči Washingtonu smířlivějším. Jako odpověď Reaganova administrativa opustila svůj nekompromisní postoj vůči Moskvě. Podle tohoto názoru Gorbačovovo ‚nové myšlení‘ a sympatická osobnost vedly Reaganovu administrativu k úsilí o sblížení. Washington jednoduše následoval moskevské vedení“.¹

Toto je závažné stanovisko, na něž se ovšem ve světle historických faktů, stejně jako Beth A. Fischer,² dívám poměrně skepticky. Primární hypotézou mého pojednání je tudíž názor, že k obratu Reaganovy politiky vůči SSSR nedošlo až díky ženevskému summitu z roku 1985. Pokusil jsem se tedy zjistit, kdy k danému obratu vlastně došlo a jaké byly jeho motivy. Pro dosažení cíle mé práce jsem aplikoval metodu deduktivní kauzální analýzy, u níž je *následek* představován změnou Reaganovy politiky (rétoriky a diplomacie) vůči SSSR a *příčina* je reprezentována motivem, který Reagana k dané změně přiměl. Nejprve bylo ovšem na základě dedukce nutno označit nejpravděpodobnější *následek* a teprve poté bylo možno pomocí metodologie deduktivní kauzální analýzy stanovit nejpravděpodobnější *incentivu* tohoto *presumptivního bodu obratu*. Pro zpětné ověření jsem rovněž využil metodu induktivní kauzální analýzy.

Teritoriální lokace, byť se jedná o problém, v němž sleduji perspektivu USA, respektive Ronalda Reagana, se neomezuje pouze na Spojené státy americké. Především je v mé práci řešen motiv, který způsobil změnu Reaganovy zahraničněpolitické linie vůči SSSR, z čehož je patrné, že vedle USA hraje významnou roli i Sovětský svaz. Rovněž díky

---

¹ Beth A. Fischer, *The Reagan Reversal: Foreign Policy and the End of the Cold War* (Columbia: University of Missouri Press, 1997), 1.

² Cf. *Ibid.*, 2–3.

velmocenskému charakteru problému nabývá teritoriální vymezení širšího rozsahu. Je tudíž patrné, že ani zbytek světa (nejen Evropy) nemůže být opomenut. Například první setkání Ronalda Reagana a Michaila Gorbačova z roku 1985 se uskutečnilo v Ženevě. Navíc musely být zohledněny problémy vycházející ze sestřelení jihokorejského letu KAL 007 či zahraničněpolitické komplikace ve vztazích mezi USA a SSSR vzešlé z aktivit Spojených států v Nikaragui apod. Daná fakta indikují nutnost rozšíření teritoriálního vymezení tématu nad oblast Spojených států a Sovětského svazu.

Časová lokace je patrná z níže uvedeného popisu struktury mého pojednání. Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitolu nazvanou *První funkční období ve znamení nekompromisního kursu* jsem věnoval prakticky výhradně deskripci Reaganovy politiky vůči SSSR z jeho prvního funkčního období. Tato kapitola slouží především jako faktografická základna pro poznání charakteru původního Reaganova ostrého kursu. Druhá kapitola, *Cesta od napjatých vztahů k lednu 1984*, představuje vedle *Závěru* nejdůležitější část mé práce. Daný fakt je způsoben především skutečností, že právě zde je uvedena historická událost, kterou jsem v závěrečné analýze vyznačil jako nejpravděpodobnější klíčový motiv. Třetí kapitola, *Nastínění vývoje vztahů mezi USA a SSSR v roce 1984 od lednového projevu*, společně se čtvrtou kapitolou nazvanou *Rok 1985 – počátek velké tranzice?* představují nezbytný faktografický materiál, který má finální analýze umožnit objektivní komparaci významných vývojových elementů v americko-sovětských vztazích po Reaganově lednovém projevu z roku 1984. Jako nejdůležitější se ve třetí a ve čtvrté kapitole jeví otázka vlivu M. S. Gorbačova na prezidenta USA. *Závěr* mé práce je logickým vyústěním a esenciálním výsledným shrnutím dosažených poznatků celého pojednání. Jak vyplývá z deskripce struktury, moje práce se neomezuje pouze na léta 1984–1985, ale zahrnuje také celé Reaganovo první funkční období.

Úroveň bádání nad problémem změny Reaganovy politiky dle mého názoru dobře popsal Beth A. Fischer ve své knize nazvané *The Reagan Reversal: Foreign Policy and the End of the Cold War*, ve které uvedl následující:

„Přestože je literatura o zahraniční politice USA rozsáhlá, bylo poměrně málo teoretické práce týkající se změny v této politice. Mnoho z této literatury se zaměřuje buď na proces tvorby politiky nebo na podstatu americké zahraniční politiky. Oba typy studií inklinují k ignorování problému změny. Například studie týkající se tvorby politiky se typicky zaměřují na to, jak se rozdílné subjekty, jako kupříkladu zájmové skupiny a byrokratické organizace, snaží ovlivňovat výsledky politiky. Takové studie se zaměřily na faktory, které

omezují politickou změnu, spíše než na faktory, které mohly umožnit nebo uspíšit změnu v politice.“³

Výjimkou je pochopitelně například výše citovaná Fischerova monografie. Vedle Fischerovy publikace se mi do rukou dostaly určité texty, o nichž by se dalo říci, že se dotýkají dané otázky. Jednalo se však o dílčí pojednání, která jsou ale poměrně všeobecná a slouží spíše jako součást komplexního popisu jiného problému či tématu nežli jako výhradní pojednání o problému samotném. Fischerova monografie představuje nesmírně cenný, dle mého názoru *průkopnický* analytický prvek, který zpochybňuje tradiční názor, že ke změně došlo při ženevském summitu v roce 1985.

Ve své práci se opírám jak o primární, tak o sekundární zdroje. Literatura, z níž čerpám, je českého i zahraničního původu (v případě cizojazyčných pramenů se vždy jedná o texty v angličtině).⁴ Ze sekundárních zdrojů jsou použity především monografické publikace, dále jedna seriálová publikace a elektronická seriálová publikace.

Pro vyřešení problému je nejvýznamnějším monografickým zdrojem publikace *Reaganova válka* z pera Petera Schweizera. Tato kniha je překladem z anglického originálu *Reagan's War: The Epic Story of His Forty Year Struggle and Final Triumph Over Communism*, který přeložila Petruška Šustrová.

Do seznamu literatury jsem rovněž zařadil Reaganovy paměti *Život jednoho Američana: paměti prezidenta*, jelikož jsem přesvědčen, že by tato kniha neměla v podobném typu práce chybět. Bohatou faktografickou základnou mi dále byly například publikace od již zmíněného Raymonda L. Garthoffa s názvem *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*, dále *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989*, kterou napsal Petr Suchý, rovněž práce od Petra Anděla s názvem *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*, monografie od Miloše Caldy pojmenovaná *Ten weeks that shook the world: Reagan's shift from U.S.-Soviet antagonism to search for partnership* a mnohé další, především anglicky psané tituly.

Nyní se podívejme na primární zdroje. Nermalou část textů mého pojednání jsem věnoval národně bezpečnostním direktivám (NSDD – National Security Decision Directives) – konkrétně NSDD 32 a 75. Význam NSDD pro klíčovou analýzu sice není meritorní, avšak pro správné pochopení původní Reaganovy zahraničněpolitické koncepce vůči SSSR je nezbytný. Vedle Schweizerovy práce, *Reaganova válka*, jsou nejklíčovějším *ukazatelem* vedoucím k cíli mé bakalářské práce záznamy z vybraných Reaganových projevů. Právě

---

³ Ibid., 6.

⁴ U citací a parafrází vycházím vždy z vlastního překladu.

v těchto záznamech je možno dle mého názoru vysledovat nejen, kdy k transformaci Reaganovy politiky vůči SSSR došlo, ale z obsahu těchto projevů vyplývají také mnohá další relevantní fakta, která byla pro vyhotovení této práce nepostradatelná.

1. První funkční období ve znamení nekompromisního kursu

1.1 Rámcové vymezení původního Reaganova stanoviska k politice vůči SSSR

Ronald Wilson Reagan byl už před vstupem do prezidentského úřadu známý svými protikomunistickými postoji. Své první veřejné antikomunistické prohlášení pronesl již během poválečného období, když působil ve Svazu scénáristů, Svazu filmových herců, SAG (Screen Actors Guild) a ani poté jej jeho protikomunistické přesvědčení neopustilo.⁵ Když se tedy Ronald Reagan dostal do prezidentského úřadu, dalo se celkem snadno předvídat, že se jeho postoj v určité podobě promítne i do zahraničněpolitické linie vůči Sovětskému svazu i vůči ostatním komunistickým státům.

Kam ale zařadit Reaganův ostře protisovětský a protikomunistický kurs? Politika USA vůči SSSR byla ovlivněna širokou škálou faktorů. Jedním z nich bylo bezpečnostní hledisko vycházející z nebezpečí vzniku nukleární války. Jaderné zbraně se tedy staly odstrašujícím elementem, avšak zahraničněpolitický přístup k tomuto odstrašujícímu potenciálu nebyl ve Spojených státech zdaleka jednotný. Petr Anděl uvádí, že názory myslitelů na roli odstrašujícího jaderného potenciálu v období studené války je možno rozdělit do tří základních směrů. Jedním směrem je tzv. *War Fighting*, jehož stoupenci prosazovali vůči Sovětskému svazu tvrdý postoj, který mohl být dle jejich názoru pod kontrolou za předpokladu, že budou Spojené státy vystupovat tvrdě a agresivně a budou mít nad Sovětským svazem velkou vojenskou převahu ve všech důležitých oblastech. Druhý proud se zaměřoval na kontrolu zbrojení – tzv. *Arms Control*, a jeho stoupenci věřili v účinnost vzájemného jaderného odstrašení. Klíčovým prvkem pro udržení odstrašujícího mechanismu v chodu se pro ně stala vojenská rovnováha mezi oběma tábory. Prostředek, který k ní měl vést, spočíval v jednání o kontrole zbrojení. Třetím významným proudem úvah o jaderném odstrašení je škola tzv. *Finite Deterrence*, která vychází z předpokladu, že intenzita obav z jaderné války je u obou supervelmocí stejná, a odstrašující potenciál byl proto mnohonásobně vyšší, než bylo nezbytně nutné.⁶

---

⁵ Miloš Calda, *Ten weeks that shook the world: Reagan's shift from U.S.-Soviet antagonism to search for partnership* (Praha: FSV UK, 2007), 16.

⁶ Petr Anděl, *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem* (Praha: FSV UK, 2007), 4–5.

Pozorný čtenář je po přečtení předchozích řádků jistě schopen asociovat některé názorové proudy s reálně provozovanou americkou zahraničně-bezpečnostní politikou. Je patrné, že názorový proud *Arms Controll* našel své uplatnění zejména v éře détente, neboť právě v tomto období byly mimo jiné realizovány proslulé Rozhovory o omezení strategických zbraní – SALT (Strategic Arms Limitation Talks) a uskutečnila se KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Ronald Reagan politiku détente ostře kritizoval ještě před převzetím funkce prezidenta USA. O jeho postoji k détente vypovídá například jeho známý výrok, který pronesl v září roku 1978: „Détente – není to, co je mezi farmářem a krocanem až do Dne díkuvzdání?“⁷ Odmítání détente Ronalda Reagana neopustilo ani při vstupu do úřadu prezidenta USA. Reagan navíc do této funkce vstoupil s cílem obnovit konfrontaci se SSSR.⁸

Z předchozích textů je tudíž patrné, že Ronald Reagan při vstupu do prezidentského úřadu nenáležel do myšlenkového proudu *Arms Controll*, ani do školy *Finite Deterrence*. Politika Ronalda Reagana v jeho prvním funkčním období před zkoumanou transformací naplňovala ideály školy *War Fighting*.⁹

1.2 Zformování administrativy a její vliv na Reaganovu protisovětskou koncepci

Podoba Reaganovy politiky vůči SSSR byla utvářena mnoha faktory. Reaganův osobní názor na Sovětský svaz představoval bezpochyby jakýsi základ koncepce jeho politiky, avšak významnou roli v ní sehráli rovněž lidé z nové administrativy. A to už kvůli skutečnosti, že Reagan věřil, že americký prezident by měl v podstatě spíše inspirovat a udávat obecný směr politiky nežli rozhodovat o konkrétních politických opatřeních a o provádění politiky.¹⁰ Pro správné pochopení pozdější transformace Reaganovy politiky se proto musíme zaměřit také na klíčové činitele z tehdejší americké administrativy.

Petr Suchý uvádí, že Reagan sestavil svůj kabinet jak podle dlouhodobějších pozitivních osobních zkušeností s určitými osobami (např. ministr obrany Caspar Weinberger), tak také podle úspěšného působení daných osob v předešlých administrativách

---

⁷ Michael Kramer, “When Reagan Spoke From the Heart,” *New York Magazine* (1980): 21.

⁸ Cf. e.g. Raymond L. Garthoff, *Détente and confrontation: American-Soviet relations from Nixon to Reagan* (Washington: Brookings Institution Press, 1985), 4–38.

⁹ Petr Anděl, *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem* (Praha: FSV UK, 2007), 5–6.

¹⁰ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 7.

(např. ministr zahraničí Alexander Haig).¹¹ Reagan se chtěl, a kvůli rozdílné zahraničněpolitické koncepci také musel, odlišit od svého předchůdce Jamese Cartera. Podle Reagana byla Carterova administrativa značně atomizována, čemuž chtěl nový prezident u svého kabinetu zabránit. Především však chtěl Reagan posílit pozici ministra zahraničních věcí, který se měl stát prezidentovým mluvčím a poradcem v zahraničněpolitických otázkách. Rovněž byla nově definována úloha Rady pro národní bezpečnost (National Security Council – NSC) apod.¹² Význam, jaký Reagan přikládal pozici ministra zahraničních věcí, je pro finální analýzu dosti důležitý.

Skutečnost, že Reagan sestavil svůj kabinet podle vlastních představ, však nebyla dostatečnou presumpcí jednotného postupu celé administrativy v politice vůči SSSR. Mezi jednotlivými aktéry, kteří se podíleli na tvorbě zahraniční politiky, docházelo k určitým názorovým neshodám, avšak jak dále Petr Suchý uvádí, tyto neshody nebyly jedinou příčinou diskrepancí mezi prezidentovou rétorikou, deklarovanými cíli zahraniční politiky USA a způsobem jejich realizace. Další příčinou byla také Reaganova neochota či váhavost využít své pozice a v dané situaci samostatně rozhodnout, což by rychle odstranilo existující rozpory, ale určitě by to plně nezabránilo dalším občasným vyhocením názorové situace v administrativě.¹³

Nicméně ani tyto problémy novému prezidentovi USA nezabránily uskutečnit signifikantní kroky k posílení vojenské moci amerických ozbrojených sil. Reagan se společně s Casparem Weinbergerem pustili do rozšiřování počtu jaderného a konvenčního arzenálu. Toto zbrojení bylo odůvodňováno nutností překlenout nerovnováhu vojenských sil mezi SSSR a USA.¹⁴ Tím se ovšem Reagan příliš nelišil od *obecného* vnímání tehdejší úrovně schopností Spojených států k účinné vojenské obraně. Když Reagan vstoupil do úřadu, bylo vědomí americké zranitelnosti skutečně vysoké.¹⁵

---

¹¹ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 45.

¹² Ibid., 46.

¹³ Ibid., 49.

¹⁴ George B. Tindall and David E. Shi, *Dějiny Spojených států amerických* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008), 740.

¹⁵ William P. Snyder and James Brown, *Defense Policy in the Reagan Administration* (Washington, DC: National defense university press, 1988), 6.

1.2.1 Vliv Alexandera Haiga na vznik Reaganovy zahraničněpolitické koncepce

Vzhledem k relevanci, kterou Ronald Reagan přikládal pozici ministra zahraničních věcí, je nabíledni, že právě v pořadí první ministr tohoto resortu,¹⁶ Alexander Haig, sehrál při vzniku zahraničněpolitické koncepce Reaganovy administrativy vůči SSSR důležitou úlohu. Petr Suchý k tomu uvádí, že právě Haig měl v prvních přibližně sedmnácti měsících vlády na proces formulování politiky vůči SSSR největší vliv.¹⁷

Ronald Reagan nepřinesl do Bílého domu žádný plně rozvinutý návrh zahraniční politiky. Nový prezident si pouze pevně stál za svým světovým názorem. Pro Reagana byl hlavní překážkou pro mír a stabilitu ve světě Sovětský svaz a zvláště sovětský expanzionismus. Hlavním cílem zahraniční politiky Spojených států proto bylo obnovení vůle národa k zadržení Sovětského svazu a mezi svými druhy k obnovení jistoty, že Amerika je odhodlána komunismus zastavit. Avšak navzdory zjevné ideologické soudržnosti Reaganovy administrativy nebyl pro pozorovatele její přenos do činnosti zahraniční politiky dosti patrný. Ve skutečnosti byla politickými analytiky okamžitě vytvořena obvinění, že administrativa nemá žádnou zahraniční politiku, jelikož se zdálo, že nemá souvislou strategii pro dosažení svých cílů.¹⁸

Rovněž Bradley Lightbody uvádí, že Reagan neměl konkrétní zahraničněpolitické cíle. Nicméně jeho administrativa se pokusila o přetransformování nekonkrétních ideologických cílů na jasně vymezené cíle strategické. Reagan tento úkol nesvěřil nikomu jinému než ministroví zahraničních věcí Alexandrovi Haigovi,¹⁹ který daný úkol splnil již během roku 1981. Výsledkem Haigovy práce byla koncepce tzv. „čtyř pilířů“ americké zahraniční politiky.²⁰

Pro tuto bakalářskou práci je z Haigovy koncepce „čtyř pilířů“ nejdůležitější především pilíř čtvrtý, který je soustředěn přímo na Sovětský svaz. V daném pilíři byl předestřen následující klíčový předpoklad: Spojené státy by se SSSR vedly normální a reciproční vztahy pouze za předpokladu, že by Sověti prokázali zdrženlivost ve svých globálních akcích. Alexander Haig přímo uvedl, že Spojené státy by „chtěly větší sovětskou

¹⁶ Myšleno první ministr zahraničních věcí v Reaganově administrativě.

¹⁷ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 51.

¹⁸ James M. McCormick, *American Foreign Policy and Process* (Boston: Wadsworth Publishing, 2004), 127.

¹⁹ Bradley Lightbody, *The Cold War* (London: Routledge, 1999), 98.

²⁰ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 51.

zdrženlivost při použití síly. My chceme větší sovětskou úctu k nezávislosti ostatních. A my žádáme, aby se Sověti řídili svými vzájemnými závazky jako například těmi přijatými v Helsinských dohodách“.²¹ Zbývající tři pilíře měly přispět k realizaci pilíře čtvrtého.²²

Nicméně Petr Suchý uvádí, že „Haigovo úsilí o vytvoření zahraničněpolitické koncepce pro postup vůči SSSR v období Reaganovy vlády (...) nevedlo až k vypracování formální strategie“.²³ Přesto byl význam Haigovy koncepce signifikantní, neboť „na Haigovu koncepci do jisté míry navázal Reagan, který na jaře 1982 představil svoji verzi politiky, jejíž dlouhodobé uplatňování mělo přispět k ochraně amerických zájmů a zachování míru“.²⁴

1.2.2 Reaganova a Pipesova ekonomická koncepce vůči SSSR

Důležitou skutečností je rovněž fakt, že v době Reaganovy vlády vzrostl význam prezidentových styků s rozvědkou, neboť jeho schůzky se CIA byly v porovnání s předchozími prezidenty mnohem frekventovanější. Reagan také trval na tom, aby přísně tajná prezidentova denní stručná zpráva (President's Daily Brief – PDB), kterou Reaganovi předávala CIA, byla dodávána vedle něj také viceprezidentovi, ministrovi zahraničí, ministrovi obrany a poradci pro národní bezpečnost.²⁵ Zpravodajské informace předávané Reaganovi ze CIA jsou pro tuto práci hodně důležité, neboť se významnou měrou odrazily na utváření Reaganovy strategie vůči SSSR.

Ronald Reagan ve své autobiografii napsal následující: „Během své předvolební kampaně jsem dostával stručné tajné informace o různých mezinárodních problémech, ale jako prezident jsem každé ráno měl na stole mnohem podrobnější informace o tom, co se ve světě děje, a seznamoval jsem se tak i s dalšími problémy, kterým naše země musela čelit. Zjistil jsem, že sovětské hospodářství je ještě v horším stavu, než jsem se domníval. Vždycky jsem si myslel, že komunismus jako hospodářský systém nemá žádnou šanci. (...) Hospodářské statistiky a zpravodajské informace, které jsem dostával během každodenních krátkých schůzek Rady pro národní bezpečnost, jasně dokazovaly, že komunismus v podobě, v jaké jsme jej znali, stojí na prahu zhroucení nejen v Sovětském svazu, ale v celém

²¹ James M. McCormick, *American Foreign Policy and Process* (Boston: Wadsworth Publishing, 2004), 127.

²¹ Bradley Lightbody, *The Cold War* (London: Routledge, 1999), 130.

²² Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 51–52.

²³ *Ibid.*, 52.

²⁴ *Ibid.*, 53.

²⁵ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 134.

východním bloku. Sovětské hospodářství – vyčerpávané rovněž vysokými výdaji na zbrojení – drželo po hromadě jen silou vůle. (...) Bylo jen otázkou času, jak dlouho ještě Sověti svoji říši udrží. Zdálo se mi, že pokud se nerozhodnu pro jisté změny ve svém systému, zhroutí se komunismus sám, a uvažoval jsem o tom, jak bychom mohli využít objevujících se trhlin v sovětském systému k uspíšení zhroucení komunismu.²⁶

Plán, jak dělat nátlak na sovětskou ekonomiku zbrojením a odříznutím obchodu, prezident Reagan koncipoval již v roce 1963,²⁷ avšak až ve své prezidentské funkci mohly jeho úvahy díky zpravodajským informacím a prezidentským pravomocem získat reálnější podobu. V této souvislosti je však především zajímavé, že ke stejnému závěru – tj. k možnosti jakési *ekonomické války* proti SSSR – dospěl ředitel pro východoevropské a sovětské záležitosti z NSC, Richard Pipes. Tento absolvent Harvardu tvrdil už několik let, „...že Sovětskému svazu hrozí rozvrat a že by se při vyvinutí náležitého tlaku zhroutil“.²⁸ Když tedy Pipes dostal od svého nadřízeného Williama Clarka pověření, aby vypracoval určitou strategii postupu vůči SSSR, nebylo divu, že se ve výsledné 43 stránkové studii objevily názory, které vycházely ze základních premis, jež Pipes zastával již dříve a které byly ve své bázi analogické s Reaganovým postojem.²⁹

Když se Pipesova studie dostala počátkem prosince 1982 do oválné pracovny, prezident si ji přečetl, prozkoumal k ní připojenou přísně tajnou Národní bezpečnostní direktivu NSDD 11–82 a podepsal se pod ni.³⁰ Tento Reaganův podpis měl velký význam, neboť jím prezident nejen stvrdil svůj souhlas s jejím obsahem, ale současně jí dodal politickou legitimitu.

1.3 Signifikantní direktivy pro národní bezpečnost z prvního funkčního období

1.3.1 NSDD–32

První Reaganova direktiva, která se přímo zabývá národní bezpečnostní strategií USA, byla vydána 20. května 1982 a označena NSDD–32. Reagan při její tvorbě vycházel z NSDD

²⁶ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 206.

²⁷ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 165.

²⁸ Ibid., l.c.

²⁹ Ibid., 166.

³⁰ Ibid., 169. V parafrázované publikaci je mylně uveden název NSDD 11–82. Taková direktiva nikdy neexistovala, avšak existovala NSDD 11–82, pročež jsem v mé parafrázi označení NSDD 11–82 nahradil označením NSDD 11–82.

1–82 a uvedl svoji vůli, aby daná studie sloužila jako vodítko pro národní bezpečnostní strategii USA. Prezident v ní vytyčil soubor globálních cílů, kterými měla být řízena národní bezpečnostní politika USA. Tento soubor byl shrnut do následujících bodů:

- Zabránění vojenskému útoku ze strany SSSR a jeho spojenců proti USA a jeho spojencům a dalším významným zemím v celém spektru konfliktů a pokud by mělo zabránění selhat, tak takový útok odrazit.
- Posílení vlivu USA ve světě zesílením stávajících aliancí, zlepšováním vztahů s ostatními národy, vytvářením a podporou koalicí se státy přátelskými k zájmům USA, a celou řadou diplomatického, politického, ekonomického a informačního úsilí.
- Zadržení a zatlačení expanze sovětské kontrolní a vojenské přítomnosti na celém světě a zvýšení nákladů sovětské podpory a použití zmocněnců, teroristů a podvratných sil.³¹
- Neutralizace úsilí SSSR o vzrůst jejich vlivu skrze jejich použití diplomacie, zbrojních transferů, ekonomických tlaků, politických akcí, propagandy a dezinformací.
- Posílení, pokud možno ve shodě s našimi spojenci, omezení sovětských vojenských výdajů, odrazení sovětského avanturismu a oslabení sovětského spojeneckého systému donucením SSSR nést hlavní tíhu svých hospodářských nedostatků, a podpořit dlouhodobé liberalizační a nacionalistické tendence v Sovětském svazu a spojeneckých zemích.
- Omezení sovětských vojenských schopností posílením armády USA sledováním vyrovnaných a ověřitelných dohod o zbrojních kontrolách, a předcházením toku vojensky významných technologií a zdrojů k Sovětskému svazu.
- Zabezpečit přístup USA k zahraničním trhům a zabezpečit přístup USA a jeho spojenců a přátel k zahraniční energii a nerostným bohatstvím.
- Zabezpečit přístup USA do vesmíru a oceánů.
- Zabránit dalšímu rozšíření nukleárních zbraní.

---

³¹ NSDD - National Security Decision Directives Reagan Administration, "National Security Decision Directive Number 32: U.S. National Security Strategy," Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1618t.gif>. I also refer to: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1619t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1620t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1621t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1622t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1623t.gif>.

- Povzbudit a silně podporovat pomoc obchodu a investičním programům, které podporují ekonomický rozvoj a růst humánních společenských a politických řádů ve třetím světě.
- Podpořit správně fungující mezinárodní ekonomický systém s minimálním narušením obchodu a investic a obecně dohodnutých a respektovaných pravidel pro řízení a řešení rozdílů.³²

Vedle těchto výše uvedených bodů obsahuje direktiva několik dalších podstatných informací. Jedná se například o Reaganovo potvrzení, že klíčové vojenské hrozby pro bezpečnost Spojených států budou během 80. let nadále představovány Sovětským svazem a jeho spojenci a také že i přes rostoucí tlaky na ekonomiku SSSR a jeho rostoucí zranitelnost se bude sovětská armáda i nadále rozšiřovat a modernizovat.³³

NSDD–32 se také vedle mnoha dalších problémů zabývá například otázkou spolupráce s americkými spojenci. Pro nás je však zajímavá především část týkající se nukleárních sil. Zde Reagan přestřel, že cílem USA ve strategických a jaderných zbraních je dosažení parity se SSSR. To je důležitý fakt, neboť svědčí o skutečnosti, že Reagan neměl v úmyslu v oblasti strategických a nukleárních zbraní překonat SSSR, ale vyrovnat síly, což mělo vést k odrazení Sovětů od případného zahájení útoku proti USA, poněvadž, jak Reagan napsal, by poté byl výsledek takové války pro Sověty nejistý a nebezpečný. Nutno ještě dodat, že prezident v direktivě přestřel, jak mají USA postupovat při potenciálním konfliktu, na němž by se nepodílel SSSR. Za takové situace by měly USA usilovat o nezainteresování Sovětů do této války. Prezident rovněž uvedl případ konfliktu, na němž by participovali Sověti, kde kladl velký důraz na spolupráci se spojenci, na rezervní složky apod.³⁴

1.3.2 NSDD–75

Další klíčovou direktivou z prvního funkčního období Reaganovy administrativy je NSDD–75, vytvořená 17. ledna 1983. Tato direktiva se zaměřuje přímo na americko-sovětské vztahy, pročež právě jí věnuji oproti ostatním direktivám největší pozornost.

Reagan v ní vytyčil 3 bazální elementy, z nichž měla sestávat tehdejší americká politika vůči Sovětskému svazu. Tyto základní části jsou následující:

---

³² Ibid., l.c.

³³ Ibid., l.c.

³⁴ Ibid., l.c.

- vnější rezistence vůči sovětskému imperialismu;
- vnitřní tlak na SSSR k oslabení zdrojů sovětského imperialismu;
- vyjednávání, jež by mělo probíhat na základě přísné vzájemnosti a mělo by vést k odstranění nevyřešených sporů.³⁵

V dalších třech bodech jsou uvedeny Reaganem stanovené povinnosti USA:

1. Zadržení a časem zatlačení sovětského expanzionismu efektivním soupeřením na vytrvalém základě se Sovětským svazem ve všech mezinárodních oblastech – zvláště v celkové vojenské rovnováze a v geografických regionech z prioritního zájmu Spojených států. To zůstane primárním ohniskem americké politiky vůči SSSR.
2. Prosazovat v rámci nám dostupných možností procesové změny v Sovětském svazu směrem k pluralitnějšímu politickému a ekonomickému systému, v němž je moc privilegované vládnoucí elity postupně redukována. Spojené státy chápou, že sovětská agresivita má hluboké kořeny ve vnitřním systému a že ve vztazích se SSSR by proto měly brát na vědomí, zda pomohou posílit tento systém a jeho kapacitu k provozování agresivity.
3. Zapojit Sovětský svaz do vyjednávání s cílem pokusit se dosáhnout dohod, které ochrání a posílí zájmy USA a které jsou v souladu se zásadou přísné reciprocity a společného zájmu. To je důležité, když je Sovětský svaz uprostřed procesu vládního nástupnictví.³⁶

Za zajímavé považuji prezidentovo vyjádření, že „za účelem realizování této [výše uvedené] trojité strategie musí dát USA Moskvě zřetelně najevo, která nepřijatelná chování přivodí výdaje, jež by převážily nad zisky. Zároveň musí USA Sovětům ujasnit, že skutečná zdrženlivost v jejich chování by vytvořila možnost východo-západního vztahu, který by mohl přinést významné výhody pro Sovětský svaz“.³⁷

---

³⁵ NSDD - National Security Decision Directives Reagan Administration, “National Security Decision Directive Number 75: U.S. Relations with the USSR,” Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1956t.gif>. I also refer to: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1957t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1958t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1959t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1960t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1961t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1962t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1963t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1964t.gif>.

³⁶ Ibid., l.c.

³⁷ Ibid., l.c.

Zbývající a tedy i největší část NSDD–75 věnoval Reagan realizaci politiky USA, která měla mít vliv na utváření prostředí, v němž jsou přijímána sovětská rozhodnutí. Toto prostředí rozdělil do následujících oblastí: funkcionální, geopolitické a do oblasti bilaterálních americko-sovětských vztahů.³⁸

Podívejme se tedy (pochopitelně s tím, že se omezím na výběr pro tuto práci nejrelevantnějších faktů) trochu blíže na to, co Reagan k těmto oblastem napsal:

A. Oblast funkcionální

1. Vojenská strategie: K tomuto bodu Reagan mimo jiné uvedl, že USA musí modernizovat svoje nukleární i konvenční vojenské síly tak, aby si sovětské vůdce povšimli, že USA se nikdy nerozhodly přijmout druhé místo nebo zhoršení vojenského postavení. Sovětské kalkulace možných válečných výsledků musí mít v každém případě pro SSSR za následek tak nepříznivý výsledek, aby nebyl pro sovětské vůdce žádný podnět k zahájení útoku (zde je určitá podobnost s direktivou NSDD–32).
2. Ekonomická politika: Hospodářské vztahy mezi USA a SSSR měly sloužit strategickým a zahraničně politickým cílům stejně jako ekonomickému zájmu. Tyto vztahy neměly pomáhat sovětské vojenské výstavbě; nemělo docházet k subvencování ekonomiky SSSR apod. Reagan zde opět implicitně předestřel, že se má postupovat vůči SSSR podle jeho chování – tzv. aplikace metody cukru a biče, avšak ať už by k Sovětům plynuly v důsledku jejich chování výhody nebo sankce, Reagan uvedl, že tato opatření by nemohla změnit základní směr politiky USA.
3. Politický postup: V daném bodě Reagan požadoval ideologický tlak, který měl zřetelně potvrdit nadřazenost USA a západních hodnot osobní důstojnosti a svobody, svobodného tisku, svobodných odborových organizací, svobodného podnikání a politické demokracie nad represivními rysy sovětského komunismu. V tomto bodě mě nejvíce zaujalo, že Reagan požadoval, aby se v propagandistické oblasti a bitvě idejí zabránilo Sovětům využívat takových termínů, jako je mír.

---

³⁸ See Ibid., l.c.

B. Oblast geopolitická

1. Průmyslové demokracie: Zde prezident předestřel nutnost spolupráce a vzájemného konsensu mezi průmyslovými demokraciemi, ale také aby USA byly schopny v případě nutnosti fungovat samostatně.
2. Třetí svět: Mělo docházet k podpoře těch, kteří by vzdorovali sovětským tlakům či oponovali sovětským iniciativám nepřátelským ke Spojeným státům apod.
3. Sovětské impérium: Zde Reagan nabádal k využití důležitých slabých stránek. Politika USA měla usilovat v případě možnosti o vzdalování sovětských spojenců od Moskvy v zahraniční politice a k jejich posunu směrem k demokratizaci. Zajímavé je především stanovisko k ČLR. Přestože se jedná o komunistickou zemi, Reagan uvedl, že Čína pokračuje v podpoře úsilí USA k posílení světové obrany proti sovětskému expansionismu. USA by měly v průběhu času usilovat o dosažení zvýšené strategické spolupráce a politické koordinace s Čínou a o snížení možnosti čínsko-sovětského sblížení. USA budou stále sledovat politiku podstatně liberalizovaného přenosu technologií a prodeje vojenské výzbroje a výstroje Číně případ od případu v parametrech politiky schválené prezidentem v roce 1981 a dále definované v roce 1982. Podobně vstřícně se Reagan stavěl i ke komunistické Jugoslávii, zatímco východoevropské komunistické státy a Kuba, které byly sovětskými spojenci, podléhaly odlišné strategii.

C. Bilaterální vztahy

1. Zbrojní kontrola: Jednání o kontrole zbrojení Reagan podřídil utilitárnímu hledisku amerických národně-bezpečnostních zájmů. Důraz byl opět jako v NSDD-32 kladen na rovnováhu sil.
2. Oficiální dialog: Zde byla zmínka o tom, aby Moskva řešila celou řadu amerických znepokojení o sovětském vnitřním chování a o porušování lidských práv. Opět se tu opakoval důraz na sovětské chování a s ním související výhody nebo postihy.
3. Americko-sovětské kooperační výměny: Na tomto místě je nutno zmínit, že Reagan varoval, aby USA nepodlehly nátlaku na „učinění prvního kroku“.³⁹

---

³⁹ Ibid., l.c.

Výše uvedené direktivy jsou bezesporu významným prvkem sloužícím k poznání oficiální strategie Spojených států vůči Sovětskému svazu, avšak naše poznání by bylo neúplné, kdybychom se nepodívali také na Reaganovu rétoriku z doby jeho prezidentství, již je věnována další podkapitola.

1.4 Reaganovy klíčové projevy vůči SSSR z doby jeho prvního funkčního období

Ronald Reagan ve svém prvním funkčním období nešetřil ostrými rétorickými výpady proti SSSR. K pomyslným vrcholům Reaganových řečnických útoků proti *domovině* marxismu-leninismu došlo, jak uvádí Petr Anděl, v roce 1982. První se uskutečnil při prezidentově projevu v britském parlamentu dne 8. června 1982 a druhý 8. března 1983 při shromáždění Národní asociace evangelických křesťanů v Orlandu.⁴⁰

Reaganův projev z 8. června 1982 je často označován jako vyhlášení křížového tažení za demokracii či za svobodu.⁴¹ Prezident USA zde symbolicky použil část z Churchillova pověstného fultonského projevu z 5. března 1946. Reagan pravil: „Od Štětína na Baltu až po Varnu v Černém moři měly režimy zasazené totalitářstvím více než 30 let pro vytváření jejich legitimacy. Ale žádný – ani jeden režim – dosud nebyl schopen riskovat svobodné volby. Režimy zasazené bajonety nezapustí kořeny.“⁴² Na vrub SSSR Reagan dále říkal například následující: „V ironickém smyslu měl Karl Marx pravdu. V současnosti jsme svědky velké revoluční krize, krize, kde jsou požadavky ekonomického řádu v přímém rozporu s těmi politického řádu. Ale krize se neděje ve svobodném, nemarkistickém Západě, ale v domově marxismu-leninismu, Sovětském svazu. Je to Sovětský svaz, který běží proti proudu dějin tím, že popírá lidské svobody a lidskou důstojnost svých občanů. Rovněž je v hlubokých ekonomických potížích. Tempo růstu národního produktu [SSSR] od padesátých let neustále klesalo a je o polovinu menší, než jak tomu bylo tehdy.“⁴³

Přesto je po prostudování záznamu z daného projevu patrné, že Reagan vůbec nepoužíval žádnou formu antisovětského šovinismu, ale naopak je zřejmé, že se spíše snažil ve svém projevu zastat *běžných*⁴⁴ sovětských občanů. Kritika se zaměřovala výhradně na

⁴⁰ Petr Anděl, *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem* (Praha: FSV UK, 2007), 6.

⁴¹ Ibid., l.c.

⁴² The Public Papers of President Ronald W. Reagan, “Address to Members of the British Parliament June 8, 1982,” Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/60882a.htm>.

⁴³ Ibid., l.c.

⁴⁴ Myšleni jsou občané, kteří nejsou součástí sovětské vládní nomenklatury či nejsou z vlastního přesvědčení významně politicky aktivní v KSSS apod.

sovětské komunistické zřízení, jemuž bylo dáváno na vrub utiskování vlastních občanů a zodpovědnost za špatné hospodářství země, a to jak skrze neefektivitu centrálního plánování a omezení soukromého sektoru, tak také kvůli enormnímu zbrojení, což se projevilo ve špatných životních podmínkách sovětských občanů. Kvůli rozkladu hospodářství SSSR a dalším vážným problémům této země prezident USA tvrdil, že úpadek sovětského experimentu by pro Západ neměl být nějakým překvapením. Nicméně Reagan se rozhodně neomezoval pouze na strádání sovětských občanů, ale psal i o takových událostech, které se staly v NDR v roce 1953, v Maďarsku v roce 1956, v ČSSR roku 1968 a v Polsku roku 1981, a na problém sovětské moci se tudíž díval z globálnějšího hlediska.⁴⁵

Další pro nás klíčovou skutečností je, že Reagan přes ostře antagonistický postoj vůči komunistické vládě SSSR nevyjádřil touhu vyvolat se Sovětským svazem válečný konflikt. Daný fakt je patrný z následujících prezidentových slov: „Je zde především hrozba globální války. Žádný prezident, žádný Kongres, žádný premiér, žádný Parlament nemůže strávit den zcela bez této hrozby. A já vám nemusím říkat, že v dnešním světě existence jaderných zbraní by mohla [světová válka] znamenat, jestliže ne zánik lidstva, pak jistě konec civilizace, jakou známe. Proto nejsou vyjednávání o jaderných zbraních středního doletu v nynějším procesu v Evropě a v jednáních START -- Strategic Arms Reduction Talks -- které začnou koncem tohoto měsíce, rozhodující pouze pro americkou nebo západní politiku; ony jsou rozhodující pro lidstvo. Náš závazek brzkého úspěchu v těchto vyjednáváních je pevný a neochvějný a náš úmysl je jasný: snížení rizika války snižováním prostředků vedoucích válku na obou stranách.“⁴⁶

Ve svém dalším signifikantním projevu z 8. března 1983 hovořil Reagan mimo jiné o morálním hledisku SSSR. Reagan zde zopakoval svůj názor, který vyjádřil na své první prezidentské tiskové konferenci. Poukázal na to, že jedinou morálkou, kterou Sověti uznávají, je ta, která podporuje jejich věc, jíž je světová revoluce, a pro subvenci této teze citoval Lenina, který roku 1920, jak Reagan uvedl, mimo jiné tvrdil, že „morálka je vůči zájmům třídního boje naprosto druhořadá. A všechno je mravní, pokud je nezbytné pro zničení starého vykořisťovatelského sociálního řádu a pro sjednocení proletariátu“.⁴⁷

Přes svoji kritiku SSSR však Reagan také konstatoval, že „to, co bylo předtím řečeno] neznamená, že bychom se měli sami [od světů] izolovat a o samotě hledat s nimi

⁴⁵ Cf. Ibid., l.c.

⁴⁶ Ibid., l.c.

⁴⁷ The Public Papers of President Ronald W. Reagan, Remarks at the Annual Convocation of the National Association of Evangelicals in Orlando, Florida March 1983, / mimo Š

porozumění. Mám v úmyslu udělat vše, co mohu, k jejich přesvědčení o našem mírovém záměru, připomenout jim, že to byl Západ, který odmítal použít svůj nukleární monopol ve čtyřicátých a padesátých letech pro teritoriální zisk a který nyní navrhuje 50 procentní snížení strategických balistických střel a vyloučení celé třídy na zemi umístěných nukleárních střel středního doletu. Oni však musí současně pochopit, že my nikdy neuděláme kompromis našich principů a standardů. My se nikdy nevzdáme naší svobody. My nikdy neopustíme naši víru v boha. A my nikdy neukončíme usilování o opravdový mír. Ale my nemůžeme zaručit žádnou z těchto potřeb amerických standardů skrze takzvané řešení jaderného zmrazení někým navrhované“.⁴⁸

Reagan se postavil proti zbrojnímu zmrazení, které by přijal, jak uvedl, pouze za předpokladu, že by se Sověti vzdali svých globálních plánů – myšleno pravděpodobně plánů světové revoluce. Navíc prezident USA tvrdil, že zbrojní zmrazení by znamenalo výhodu pouze pro Sověty kvůli jejich enormnímu a bezpříkladnému zbrojení a také by realizace zmrazení byla těžko kontrolovatelná a odstranila by stimul pro SSSR k účasti na seriózním vyjednávání v Ženevě a byl by prakticky konec šancí USA na dosažení významnějšího snížení zbraní, které navrhli oni sami.⁴⁹

A právě ve výše pojednávaném projevu z 8. března 1983 řekl Reagan své, podle mého názoru nejproslulejší fráze. Konstatoval, že je třeba najít mír skrze sílu a označil Sovětský svaz za říši zla.⁵⁰ Na závěr bych jen doplnil, že právě daný projev z března 1983 byl jak Sověty, tak i různými specialisty z oblasti mezinárodních vztahů kritizován nejčastěji.⁵¹

1.5 Vyhlášení a efekt Strategické obranné iniciativy

Dne 23. března 1983 ve svém proslovu k národu o obraně a národní bezpečnosti vyhlásil Reagan SDI, čili Strategickou obrannou iniciativu,⁵² známou též jako *hvězdné války*. Tento program vycházel ze skutečnosti, že „Reagan opovrhoval jadernými zbraněmi, a zejména odmítl doktrínu ‚Vzájemného zaručeného zničení‘ (MAD)“.⁵³ O této doktríně řekl, „...že to je ‚jako dva kovbojové v hraničním saloonu mířící svými zbraněmi jeden druhému

⁴⁸ Ibid., l.c.

⁴⁹ Ibid., l.c.

⁵⁰ Ibid., l.c.

⁵¹ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 142.

⁵² See The Public Papers of President Ronald W. Reagan, “Address to the Nation on Defense and National Security, March 23, 1983,” Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/32383d.htm>.

⁵³ Miloš Calda, *Ten weeks that shook the world: Reagan's shift from U.S.-Soviet antagonism to search for partnership* (Praha: FSV UK, 2007), 7.

na hlavu – navždy“.⁵⁴ A právě SDI měla doktrínu MAD překonat, jelikož měla potenciální sovětské (či jiné) balistické střely zachytit a zničit ještě před zásahem území USA nebo jejich spojenců.⁵⁵

Sovětské vojenské a zpravodajské činitele SDI děsila.⁵⁶ Otázkou ovšem je, proč se Sověti SDI tak báli. „...Kreml dospěl k přesvědčení, že Spojené státy možná nedokážou vyvinout obranný systém, který by je ochránil před prvním úderem ze Sovětského svazu. Mohly ale, (...) [jak tvrdil] generál Dětinov, „vyvinout nějaký systém, který by je ochránil před sovětským odvetným úderem...“.⁵⁷ Sověti tudíž nevěřili, že by SDI dokázala plně zajistit bezpečnost USA, ale měli obavy, že by tento systém mohl při potenciálním americkém útoku proti SSSR učinit sovětskou obranu neúčinnou. Pokud tedy Sověti nechtěli ve vojenské technologii zaostávat za USA a vystavit tak svoji zemi bezprecedentní zranitelnosti, museli investovat další a další kapitálové sumy do závodů ve zbrojení – to ovšem znamenalo nové omezení investic do nezbrojních oblastí, což silně posilovalo hospodářskou krizi, která, jak je známo, v 80. letech SSSR vážně sužovala.⁵⁸ To by ovšem bylo v souladu s již zmíněnou Pipesovou studií a Reaganovými názory týkajícími se hospodářského nátlaku na SSSR. V publikaci *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989* se uvádí, že USA předpokládaly, že samotná existence SDI bude nutit SSSR přijmout nákladná protiopatření. Avšak dále se v této publikaci píše, že dopady SDI na ekonomiku SSSR a její vlastní výsledky byly silně nadsazené.⁵⁹ S tím naprosto souhlasím, avšak je nutno mít na paměti, že vedle ekonomické dimenze SDI sehrálo svůj klíčový efekt též zastrašení SSSR.

---

⁵⁴ Archives of Rudolph W. Giuliani, “Reagan Lecture, Ronald Reagan Presidential Library,” The Official New York City Web Site, <http://www.nyc.gov/html/records/rwg/html/99b/reganlibrary.html>.

⁵⁵ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 94.

⁵⁶ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 255.

⁵⁷ *Ibid.*, 161.

⁵⁸ Cf. e.g. *Ibid.*, 154.

⁵⁹ Jiří Vykoukal et al., *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989* (Praha: Libri, 2000), 655.

2 Cesta od napjatých vztahů k lednu 1984

2.1 Vážné sovětské znepokojení

Sověty neznepokojovala pouze Reaganova ostrá rétorika a vyhlášení programu SDI. K tomu je ještě nutno přičíst aktivity vojsk USA a NATO, které Sověty nenechávaly klidnými. Jedná se například o rozsáhlé vojenské cvičení *Able Archer 83*, uskutečněné 2. listopadu 1983. Také sestřelení jihokorejského letadla let KAL 007, jež se v noci z 31. srpna na 1. září 1983 odchýlilo od svého kursu a dostalo se nad sovětské území, bylo jasným důkazem rostoucí hysterie v Sovětském svazu.⁶⁰ Moskva již před uskutečněním vojenského cvičení NATO *Able Archer 83* dne 18. června 1982 zahájila nejokázalejší vojenské cvičení studené války, které simulovalo globální první úder proti USA a západní Evropě.⁶¹ Je naprosto zřejmé, že tato akce měla být ukázkou sovětské vojenské moci, která měla Reagana zastrašit, a jak už to tak bývá, hrůzu často spouští ten, který se sám bojí. Strach v Moskvě byl v té době natolik silný, že Jurij Andropov dokonce řekl zpravodajským důstojníkům, že věřil, že Reaganova administrativa plánovala překvapivý nukleární útok proti Sovětskému svazu, a na konci roku 1983 došli v KGB k závěru, že nukleární síly USA jsou v pohotovosti a mohly by se nacházet ve finálním stupni příprav k zahájení prvního úderu.⁶² Skutečně léta 1982–1983 byla velice napjatá a možnost, že by se konfrontace mezi supervelmocemi mohla vymknout kontrole, vzbuzovala u mnoha lidí vážné obavy.⁶³

2.2 Varování a vliv jednotlivých osob a zpravodajské informace

2.2.1 George Shultz a Anatolij Dobrynin

Někteří členové Reaganova kabinetu tvrdili, že prezident musí svoji politiku vůči Moskvě zmírnit. Kupříkladu ministr zahraničních věcí George Shultz se domníval, že je čas zapojit Kreml do dialogu a do kontroly zbrojení.⁶⁴ V prosinci 1982 navrhl velvyslanec SSSR ve Washingtonu, Anatolij Dobrynin, zahájení jednání mezi USA a SSSR, jež mělo být vedeno

⁶⁰ Cf. e.g. Miloš Calda, *Ten weeks that shook the world: Reagan's shift from U.S.-Soviet antagonism to search for partnership* (Praha: FSV UK, 2007), 8.

⁶¹ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 228.

⁶² Jeffrey W. Knopf, "Did Reagan Win the Cold War?," *Strategic Insights*, vol. 3, iss. 8 (2004), <http://www.nps.edu/Academics/centers/ccc/publications/OnlineJournal/2004/aug/knopfAUG04.html>.

⁶³ Cf. Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 242.

⁶⁴ *Ibid.*, 246.

na více úrovních. Daného návrhu se chopil George Shultz, který na začátku roku 1983 začal věnovat pozornost možnému přehodnocení dosavadní politiky vůči SSSR.⁶⁵

George Shultz poslal 19. ledna prezidentovi memorandum navrhuující „americko-sovětské vztahy v roce 1983,“ v nichž navrhoval „zintenzivněný dialog s Moskvou“ na různých úrovních, včetně eventuálního summitu, jestliže bude ujednáno jeho obsah. V daném memorandu byla navržena tzv. čtyřbodová agenda pro vztahy mezi USA a SSSR.⁶⁶

Čtyřbodová agenda se týkala následujících oblastí: lidská práva, zbrojní kontrola, regionální konflikty a bilaterální vztahy (včetně obchodu).⁶⁷ Přestože bylo výše uvedené memorandum včetně čtyřbodové agendy ostře kritizováno zvláště v NSC, Reagan považoval jeho obsah za podnětný.⁶⁸ Shultz získal souhlas k zahájení „opatrného dialogu“ s velvyslancem Anatolijem Dobryninem, a jejich schůze byla určena na konec ledna. Prezident sám se nyní poprvé stával vnímavějším k ideji zlepšení vztahů se Sovětským svazem.⁶⁹ O větší Reaganově otevřenosti vůči diskusi se SSSR svědčí též událost, k níž došlo 12. února 1983, kdy prezident po neobyčejně prudké sněhové bouři ve Washingtonu zrušil plány na strávení víkendu v Camp Davidu a pozval George Shultze a jeho ženu na večeři do rodinného sídla v Bílém domě.⁷⁰

U Reaganova setkání s ministrem zahraničních věcí se prezident „...povzbuzený svojí ženou Nancy zajímal, jestli by bylo možno uspořádat jeho vlastní cesty do Sovětského svazu a Číny a jak to může být provedeno. Shultz odpověděl, že si myslel, že by takové cesty byly ‚skvělým nápadem, když k tomu dojde správným způsobem.‘ Vysvětlil, že by významné zlepšení ve vztazích provedením takové návštěvy na nejvyšší úrovni bylo potřebné“.⁷¹

V důsledku Reaganova zájmu o diplomatický styk se Sověty domluvil Shultz prezidentovo setkání se sovětským velvyslancem Anatolijem Dobryninem. Schůzka byla naplánována na 15. února 1983 a měla být součástí rozsáhlého přezkoumání americko-

⁶⁵ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 61–62.

⁶⁶ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 102.

⁶⁷ George P. Shultz, *Turmoil and Triumph: My Years As Secretary of State* (New York: Charles Scribner's Sons, 1993), 162.

⁶⁸ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 62.

⁶⁹ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 102.

⁷⁰ *Ibid.*, l.c.

⁷¹ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 16.

sovětských vztahů, jež bylo započato již v předchozím měsíci. Reagan z toho byl nadšený, avšak rozhodl, že by mělo být učiněno maximální úsilí k přísnému utajení daného setkání.⁷²

Naplánovaná schůzka však ukázala silnou názorovou diferenciaci ke vztahům se SSSR v Reaganově administrativě. Poradce NSC William Clark se schůzkou rozhodně nesouhlasil. Clark vnímal schůzi jako trik k zapojení Reagana do sovětských záležitostí, což bylo podle jeho názoru ukvapené. Měl podezření, že v zákulisí, možná za zády prezidenta, byla událost režírována Shultzem, Michaelem Deaverem a Nancy Reaganovou, kteří projevovali oproti Clarkovi mnohem větší zájem na zlepšování americko-sovětských vztahů. Shultz se dozvěděl, že Clark dokonce nutil prezidenta, aby schůzku s Dobryninem zrušil, ale Reagan Clarkovy námitky odmítl.⁷³

Tajná schůzka se uskutečnila v dohodnutém termínu a znamenala bezprecedentní krok v Reaganově vztahu vůči SSSR. Pro Reagana to byl první významný pokus o diplomacii tváří v tvář se zástupcem SSSR.⁷⁴ Setkání trvalo téměř dvě hodiny, což je neobvykle dlouhá konference pro prezidenta, jehož rozsah pozornosti byl notoricky krátký. Asi jedna třetina setkání byla věnována celkovým vztahům mezi Washingtonem a Moskvou, přičemž Reagan zdůrazňoval svoji ochotu být konstruktivní. Asi třetina zahrnovala status jednání o kontrole zbrojení zaměřené na snižování strategických jaderných zbraní a zbraní středního dosahu. A konečně poslední třetina jednání se týkala lidských práv, přičemž prezident věnoval zvláštní pozornost vyřešení problému skupiny sedmi sibiřských letničních křesťanů, kteří od června 1978 setrvali v suterénu velvyslanectví USA v Moskvě, neboť jim Sověti nedovolili opustit zemi.⁷⁵

V době, kdy Dobrynin do Kremlu zaslal informace o uskutečněné schůzce, byl Andropov kvůli (tehdy utajovanému) zhoršení své ledvinové choroby ve vážném zdravotním stavu. Navíc v Moskvě přetrvávalo podráždění z předchozích Reaganových rétorických výpadů vůči SSSR, pročež není divu, že Dobryninův telegram nebyl tak nadšeně uvítán, jak by si pro svůj klíčový význam v oblasti vztahů mezi USA a SSSR zasloužil. Přesto byla v Moskvě závažnost schůzky očividně dobře pochopena. Je to patrné ze skutečnosti, že již 28. února bylo letničním křesťanům hledajícím azyl na velvyslanectví USA v Moskvě povoleno odejít ze SSSR, k čemuž došlo před koncem června. Dne 28. července byla mezi americkými a sovětskými vyjednávajícími ujednána dlouhodobá dohoda o prodeji amerického obilí v hodnotě

---

⁷² Ibid., 17.

⁷³ Ibid., 18.

⁷⁴ Cf. Ibid., 17–18. Kvůli utajení nebyl Dobrynin přijat na místě, kde prezident obvykle přijímá hosty, ale setkání se uskutečnilo v rodinných čtvrtích ve druhém patře Bílého domu., see Ibid., 118.

⁷⁵ Ibid., 19. Letniční křesťané, rovněž známí jako pentekostalisté, jsou odnoží evangelikánského křesťanství.

10 miliard dolarů do SSSR v průběhu příštích pěti let.⁷⁶ Ronald Reagan ve svých memoárech implicitně uvádí, že obnovení jednání o dodávkách amerického obilí do Sovětského svazu vycházelo z výše uvedeného povolení emigrace letničních křesťanů z velvyslanectví USA v Moskvě.⁷⁷ Ministr Shultz souhlasil, že propuštění letničních křesťanů bylo jasným signálem sovětské ochoty spolupracovat s Reaganem, avšak nevěřil, že červencová dohoda o obilí byla adekvátní protihodnotou. Shultz trval na tom, že sovětští vůdcové si byli velmi dobře vědomi domácího tlaku na administrativu od amerických farmářů k realizaci prodeje obilí, což bylo podle Shultze méně než přesvědčivý projev vzájemnosti.⁷⁸

2.2.2 Vliv ostatních a závažné zpravodajské informace

Shultz však nebyl jediným, který Reagana směřoval ke zlepšení vztahů se SSSR. Jak již bylo výše uvedeno, velkými zastánci zlepšování sovětsko-amerických vztahů byli vedle Shultze například také Michael Deaver a Nancy Reaganová. Prezidentova manželka Nancy se však „...o geopolitické problémy (...) tolik nestarala, ale dělala jí starosti, že její manžel vypadá jako válečný štváč. Chtěla, aby si ho svět pamatoval jako mírotvůrce“.⁷⁹ Peter Schweizer však uvádí, že Reagan byl vůči všem těmto naléháním imunní.⁸⁰ A pokud bychom připustili možnost, že schůzka Reagana a Dobrynina z 15. února 1983 byla vyvolána působením Nancy Reaganové a George Shultze, musíme konstatovat, že ve světle následujícího březnového prezidentova projevu při shromáždění evangelických křesťanů z National Association of Evangelicals a vyhlášení SDI se na poli vztahů se SSSR jeví výsledky schůzky jako takřka bezvýznamné a nesignalizovaly, že by mělo dojít k nějakému závažnému obratu v Reaganově postoji ke Kremlu. A pokud měla daná schůzka skutečně nějaký pozitivní vliv na americko-sovětské vztahy, tak v témže roce (tj. 1983) Reaganova rétorika, vyhlášení SDI a především sestřelení letu KAL 007 dané vztahy vážně zhoršily.⁸¹

Na podzim roku 1983 se však stalo něco, co považuji za nesmírně důležité pro pochopení pozdější transformace Reaganovy politiky k SSSR. Do Reaganových rukou se dostaly dva velmi tajné výstupy práce zpravodajců. „První bylo memorandum britské výzvědné služby, které mu bylo zasláno na návrh Margaret Thatcherové. Plukovník KGB

⁷⁶ Ibid., 20–21.

⁷⁷ Cf. Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 509.

⁷⁸ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 21.

⁷⁹ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 246.

⁸⁰ Ibid., l.c.

⁸¹ Cf. e.g. Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 118–141.

Oleg Gordijevskij, který tajně spolupracoval s britskými tajnými službami, jim předal alarmující zprávy. Oznamil, že v KGB kdosi dospěl k radikálnímu závěru, že Reagan hodlá provést první úder a byly už zahájeny přípravy na tento útok. Druhým výstupem byla zpráva z Národní zpravodajské rady CIA. Místopředseda rady Herb Meyer byl ekonom, jenž psal už léta o sovětské ekonomice. Nyní sepsal zářející zprávu, v níž tvrdil, že Sovětský svaz vstoupil do ‚závěrečné fáze‘ a že existují reálné vyhlídky na válku. (...) Kremlem zmítaly pochyby. Bylo nezbytné buď ‚snížit rozpočet na obranu‘ nebo nařídít ‚rozsáhlé ekonomické reformy. Obojí léčba by ohrozila mocenské postavení komunistické strany.‘ Než však bude slyšet smrtelné chroptění komunismu, obával se Meyer, mohly by nastat ohňostroje. Kreml se mohl se svým osudným hrozícím odchodem prostě smířit, anebo se mohl rozhodnout pro zlověstnou alternativu a ‚jít do toho‘, zasadit první úder a doufat ve vítězství ve válce.“⁸²

Navíc Reaganova administrativa čelila od počátku roku 1984 relativně silnému tlaku jak od svých spojenců, tak ze strany amerického veřejného mínění. Tento tlak byl vyvolán značnou sovětskou propagandistickou kampaní, v níž byly USA obviňovány z úsilí o vyvolání vzájemného ozbrojeného konfliktu.⁸³

Do toho v roce 1984 čekala Reagana prezidentská volební kampaň, kterou mu komplikovala skutečnost, že jeho zahraniční politiku podle průzkumů podporovalo pouhých 31 % dotázaných.⁸⁴ Reagan nebyl v kampani ušetřen ostrých rétorických výpadů týkajících se ve velké míře jeho zahraniční politiky vůči SSSR. Například „Averell Harriman (...) v *New York Times* otevřeně prohlásil, že Reaganova obranná politika je tak nebezpečná, že ‚kdyby v ní směl pokračovat, mohli bychom čelit nikoli riziku, ale realitě atomové války‘“.⁸⁵ O to horší však musela být pro Reagana situace, když díky zpravodajským dokumentům věděl, že Averell Harriman mohl mít pravdu.

2.3 Situace v roce 1984

2.3.1 Reaganův projev z 16. ledna 1984

Podle textů Raymonda L. Garthoffa měl Reagan ze zpravodajských informací obdržných ke konci roku 1983 takové obavy, že chtěl znovu potvrdit americké odhodlání

⁸² Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 245–246.

⁸³ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 156.

⁸⁴ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 240.

⁸⁵ *Ibid.*, l.c.

snížit riziko války.⁸⁶ Je pochopitelné, že se dané potvrzení muselo objevit co nejviditelněji a co nejdříve. Jsem přesvědčen, že je více než zřejmé, že k tomuto opětovnému potvrzení došlo 16. ledna 1984, kdy Reagan přednesl projev k národu a k dalším zemím o americko-sovětských vztazích.

Hned v úvodu svého projevu se prezident USA zmínil o tom, že vztahy mezi Spojenými státy a Sovětským svazem jsou pro věc míru velmi důležité. Reagan tvrdil, že USA usilují a stále budou usilovat o trvalý mír. Prezident dále mimo jiné oznámil, že se Spojené státy v roce 1984 nacházejí v nejsilnější pozici k vybudování konstruktivního a realistického pracovního vztahu se Sovětským svazem.⁸⁷

Reagan projevil i určitou srovnávací kritiku vůči Sovětskému svazu. Konstatoval, že Sověti „za poslední dekádu věnovali dvakrát tolik ze svého hrubého národního produktu na vojenské výdaje jako Spojené státy, produkovali šestkrát tolik ICBM, čtyřikrát tolik tanků, dvakrát tolik bojových letounů. A začali dislokovat řízené střely středního doletu SS-20 v době, kdy Spojené státy neměly žádnou srovnatelnou zbraň“.⁸⁸

Tato kritika SSSR však nebyla zdaleka tak ostrá jako ty z Reaganových projevů v letech 1982 a 1983, a spíše než k poukazování na špatnost komunistického vedení SSSR sloužila k dokazování skutečnosti, že zahájení amerického zbrojení v době vlády Reaganovy administrativy bylo nutné pro zvýšení světové bezpečnosti skrze nárůst zstrašovacího potenciálu ozbrojených sil USA.⁸⁹

Reagan však také tvrdil, že tato bezpečnost není dostatečná a konstatoval následující: „Jsme svědky tragických konfliktů v mnoha částech světa. Nukleární arzenály jsou příliš vysoké a náš pracovní vztah se Sovětským svazem není, jaký by měl být. Toto jsou podmínky, které musí být řešeny a zlepšeny.“⁹⁰ To byly skutečně převratné věty – Reagan zde otevřeně kritizoval úroveň vztahu mezi USA a SSSR a předestřel, že v dané oblasti musí dojít k nápravě. Reagan tvrdil, že odstrašování je sice podstatné pro udržení míru a pro ochranu „amerického“ (respektive demokratického či západního – Reagan zde použil vágního termínu „našeho“) způsobu života, ale konstatoval rovněž, že to není začátek ani konec politiky USA

---

⁸⁶ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 142.

⁸⁷ The Public Papers of President Ronald W. Reagan, “Address to the Nation and Other Countries on United States-Soviet Relations January 16, 1984,” Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/11684a.htm>.

⁸⁸ Ibid., l.c.

⁸⁹ Cf. Ibid., l.c.

⁹⁰ Ibid., l.c.

vůči SSSR a přímo řekl, že USA musí a budou Sověty angažovat v dialogu tak seriózně a konstruktivně, jak je to jen možné.⁹¹

Prezident USA se však ve své řeči neomezil pouze na výzvu ke zlepšení pracovního vztahu a dialogu mezi USA a SSSR, ale nabádal též k urychlení úsilí k dosažení dohody o snížení nukleárních arzenálů, a zlepšení pracovního vztahu podmínil větší spoluprací a porozuměním, které by měly být podle Reagana založeny na činech a ne na slovech. Mezi tyto činy mělo patřit kupříkladu respektování práv jednotlivých občanů apod. Nutno ještě doplnit, že Reagan konstatoval, že Američané se přes rozdíly mezi USA a SSSR rozhodli vyjednávat mírumilovně a že nikdy v budoucnu od vyjednávání neustoupí.⁹²

Reagan ve svém projevu tvrdil, že prioritou číslo jedna je snižování rizika války (zvláště nukleární). Nebezpečí nukleární války a také svůj názor na jaderné zbraně prezident Reagan dále rozvedl:

„Nukleární konflikt by mohl být úplným koncem lidstva. (...) Jak jsem řekl dříve, můj sen je vidět den, kdy budou jaderné zbraně vypuzeny ze zemského povrchu. Minulý měsíc uvedl sovětský ministr obrany, že jeho země by udělala všechno pro to, aby odvrátila hrozbu války. Dobrá, toto jsou povzbuzující slova, ale nyní je čas pohnout se od slov ke skutku. Příležitost pro pokrok ve zbrojních kontrolách existuje. Sovětští vůdcové by toho měli využít. (...) My usilujeme o snížení nukleárních arzenálů a snížení možností nebezpečného nedorozumění a nesprávných odhadů, a tak jsme předložili návrhy pro to, co nazýváme opatřením k budování důvěry. (...) Naše politika vůči Sovětskému svazu -- politika spolehlivého odstrašování, pokojné soutěže a konstruktivní spolupráce -- bude sloužit našim dvěma národům a lidem všude. Je to politika nejen pro tento rok, ale na dlouhé období. Je to výzva pro Američany; je to také výzva pro Sověty. Když se oni s námi nemohou setkat v půli cesty, my budeme připraveni chránit naše zájmy a [zájmy] našich přátel a spojenců. (...) Ale my chceme více než odstrašování. My hledáme opravdovou spolupráci. My hledáme pokrok pro mír. Spolupráce začíná komunikací. A jak jsem řekl, my zůstaneme u jednacích stolů v Ženevě a ve Vídni. Navíc tajemník Shultz se tento týden setká se sovětským ministrem zahraničí Gromykem ve Stockholmu. Toto setkání by mělo být následováno dalšími tak, aby se porady na vysoké úrovni staly regulérní a normální složkou americko-sovětských vztahů. Naše výzva je mírová. (...) My neohrozíme Sovětský svaz. Svoboda nepředstavuje žádnou hrozbu.“⁹³

---

⁹¹ Ibid., l.c.

⁹² Ibid., l.c.

⁹³ Ibid., l.c.

Z předchozí rozsáhlé citace je dle mého názoru patrné, že se Reagan snažil *uklidnit* SSSR a pravděpodobně tak předejít možnosti, že by se mohly naplnit Meyerovy černé vize.

Prezident Reagan rovněž vyjádřil pro tuto práci značně důležitou skutečnost, která vrhá nový pohled na jeho rétoriku, když tvrdil následující: „Já jsem otevřeně vyjádřil svůj názor na sovětský systém. Nevím, proč by z něj měli být sovětští vůdcové, jež nikdy neskrývali svůj názor na náš systém, zaskočení. (...) My neodmítáme rozhovor, když nás Sověti nazývají imperialistickými agresory a hůře, nebo protože oni lpějí na představě komunistického vítězství nad demokracií. Skutečnost, že nikdo z nás nemá rád opačný systém, není žádným důvodem k odmítání rozhovoru. Žítí v tomto nukleárním věku činí naprosto nezbytným, abychom diskutovali. Náš závazek k dialogu je pevný a neotřesitelný, ale my trváme na tom, že naše vyjednávání se týká skutečných problémů...“⁹⁴

Z výše uvedené citace je zřejmé, že Reagan nechápal, proč by měli být sovětští vůdcové jeho rétorikou překvapeni, když oni sami nešetřili rétorickými výpady vůči Spojeným státům, a dokonce jejich hlavním ideologickým cílem byla porážka demokratického systému včetně Spojených států jako takových. Zde bych použil citaci od Raymonda Garthoffa z publikace *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*. V knize se píše: „Zdálo se, že Reagan sám nevidí žádný vztah mezi svými ostrými řečnickými projevy a americkou politikou vůči Sovětskému svazu a také neviděl jejich negativní dopad na sovětské vnímání amerických politických cílů.“⁹⁵

Jsem tudíž přesvědčen, že při posuzování vývoje Reaganovy politiky vůči SSSR je nutno nahlížet na rétoriku a ostatní projevy Reaganovy politiky vůči SSSR (např. na NSDD či na americkou podporu protisovětských bojovníků v Afghánistánu) jako na separátní entity.

Podle Petra Suchého Reaganův projev v zásadě reflektoval principy obsažené v NSDD-75, avšak došlo v něm ke zdatelnému posunu v kladení důrazu na potřebu vzájemných jednání a k viditelnému zmírnění konfrontačního tónu.⁹⁶

K obecnému hledisku problematiky Reaganovy rétoriky Petr Suchý uvádí, že „význam Reaganovy rétoriky (...) nelze považovat za ekvivalent zahraničněpolitických koncepcí administrativy, což ani nebylo jejím smyslem. (...) Reagan své projevy modifikoval

---

⁹⁴ Ibid., l.c.

⁹⁵ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 105.

⁹⁶ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 159.

v závislosti na charakteru sovětského chování. Forma a obsah do značné míry reflektovaly povahu fóra, kterému byly určeny“.⁹⁷

Nicméně se domnívám, že projev z 16. ledna 1984 nevycházel pouze z charakteru sovětského chování, tj. Reagan se dle mého úsudku nesnažil pouze *uklidnit* Sověty a předejít tak případnému vypuknutí války, ale musel reagovat i na spojenecké a domácí veřejné mínění vůči jeho dosavadní zahraniční politice (zvláště ve vztahu k SSSR), a v závislosti na domácím veřejném mínění mohl být *nový* charakter projevu do jisté míry i součástí volební kampaně. Jsem tudíž přesvědčen, že Reaganova rétorická změna byla vyvolána kombinací výše napsaných faktorů, z nichž ovšem vnímám jako nejdominantnější právě pokus *uklidnit* Sověty a snížit tak riziko *nedorozumění*, jež by mohlo případně vyvolat válku. Tuto hypotézu podrobněji rozvinu v *Závěru*.

---

⁹⁷ Ibid., 144.

3 Nastínění vývoje vztahů mezi USA a SSSR v roce 1984 od lednového projevu

3.1 Vývoj od Reaganova lednového projevu do května roku 1984

Peter Schweizer v publikaci *Reaganova válka* píše, že „ačkoliv se [prostřednictvím Reaganova projevu z 16. ledna 1984] měnil diplomatický tón, základní strategie proti Moskvě byla posílena“.⁹⁸ Přes všechny prezidentovy mírové výzvy ke spolupráci, dialogu, odzbrojení atd. vzrostl program tajné pomoci afghánským protisovětským bojovníkům na cca 300 milionů dolarů ročně a stal se tak nejnákladnější tajnou operací v dějinách USA. Situace se však neměnila ani v mnoha dalších klíčových oblastech – např. v Polsku stále pokračovala podpora Solidarity⁹⁹ stejně jako aktivity USA v Nikaragui, o nichž se v této podkapitole níže ještě podrobněji zmiňuji. To vše představuje jasné důkazy značné diference mezi Reaganovou rétorikou a oficiální zahraničně politickou linií k SSSR oproti jeho reálně aplikované strategii boje proti mezinárodnímu významu a vlivu SSSR, o níž jsem se zmínil již v předchozí kapitole.

Již brzy po Reaganově lednovém projevu byly patrné různé pokusy administrativy o zlepšení vztahů se SSSR. Kupříkladu „smrt Jurije Adropova, 9. února 1984, (...) poskytla krátkou příležitost pro viceprezidenta George Bushe k setkání s novým sovětským vůdcem (...) Konstantinem U. Černěnkem. Ale nedošlo tam k žádnému aktivnímu hledání nového ‚vážného a konstruktivního dialogu‘ slíbeného v prezidentově lednovém projevu“.¹⁰⁰

Významný krok ke zlepšení vztahů učinil však také nový generální tajemník Černěnko, který poslal prezidentovi USA 23. února a 19. března 1984 dopisy, na něž Reagan odpověděl 7. března a 16. dubna. Navíc při předávání Reaganova dopisu ze 7. března došlo mezi Georgem Shultzem a Anatolijem Dobryninem k významné diskusi.¹⁰¹

Podle mého názoru by se za jakýsi první významný pokus Reaganovy administrativy o aktivnější navázání konstruktivního dialogu se SSSR po lednovém projevu dalo označit dění, které bylo zahájeno memorandem národně bezpečnostního poradce Roberta McFarlane z 24. února 1984, v němž byl citován výše zmíněný dopis od Černěnka z 23. února, který nabízel dialog a volal po zlepšení sovětsko–amerického vztahu. Reagan na dané memorandum

⁹⁸ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 247.

⁹⁹ Ibid., 247–250.

¹⁰⁰ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 147.

¹⁰¹ Ibid., 147.

reagoval pozitivně a 1. března 1984 následovala schůzka NSC, kde došlo k zahájení obnoveného úsilí o vybudování dialogu se Sověty.¹⁰² Na této schůzce bylo dohodnuto, že USA uskuteční návštěvu Moskvy, která by měla proběhnout mimo hlavní diplomatický kanál. Proto měl do Moskvy jet vysloužilý generálporučík a poradce pro národní bezpečnost z éry Fordova prezidentství, Brent Scowcroft. Cesta byla dojednána na 8. března 1984 a Scowcroft měl do Moskvy odcestovat jako člen soukromých zahraničně politických specialistů Dartmouthovy skupiny. Tento vyslanec měl Černěnkovi předat dopis od Reagana a byl oprávněn učinit další komentáře v diskusi s vrcholnými sovětskými politickými činiteli. Když ovšem Scowcroft dorazil do Moskvy, Sověti pro něj schůzku s Černěnkem nebo jakýmkoliv dalším vrcholným politickým činitelem odmítli uspořádat. Sovětům se nelíbil neoficiální způsob, jakým se Reaganova administrativa pokoušela se sovětským vedením navázat kontakt.¹⁰³ Scowcroftova mise sice selhala, ale vzájemné pokusy o zlepšení vztahů mezi USA a SSSR neustaly, což je patrné například z pokračující korespondence mezi Černěnkem a Reaganem, která se týkala dokonce i takových témat, jako jsou strategické zbraně, chemické zbraně, jaderné zkoušky a bilaterální problémy.¹⁰⁴

Avšak, jak již bylo výše uvedeno, Američané i přes diplomatické pokusy v roce 1984 stále pokračovali ve své *strategii antikomunistického boje*, což představovalo, ať už větší nebo menší, rušivé prvky, které ohrožovaly *křehký* proces zlepšování vztahů mezi USA a SSSR. Vážná byla například situace v Nikaragui. Na nikaraguiském pobřeží došlo od ledna 1984 v režii CIA k rozmístování amerických min na podporu místních Contras.¹⁰⁵ Když pak byl v březnu 1984 těmito minami zničen sovětský tanker, přičemž došlo i k obětem na životech, Sověti proti této akci silně protestovali.¹⁰⁶ Udály se však i mnohé další nepříjemné události, jež ohrožovaly možné zlepšení vztahů mezi USA a SSSR, jakými bylo například sestřelení amerického vrtulníku v Hondurasu a následné zabití pilota, proti čemuž Američané protestovali, ale nakonec se ukázalo, že tuto akci provedli Američany subvencovaní Contras.¹⁰⁷ Další vážné narušení, které považují za nutné zmínit, přišlo ze strany Kremlu, který se 8. května rozhodl neúčastnit se olympijských her v Los Angeles.¹⁰⁸ Přestože se jednalo o problémy relativně závažné a došlo kvůli nim ke zvýšení napětí v americko-

---

¹⁰² Ibid., 147–148.

¹⁰³ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 82.

¹⁰⁴ Ibid., l.c.

¹⁰⁵ See e.g. Holly Sklar, *Washington's War on Nicaragua* (Boston: South End Press, U.S., 1988), 480.

¹⁰⁶ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 149.

¹⁰⁷ Ibid., l.c.

¹⁰⁸ Ibid., 151.

sovětských vztazích, pokračování úsilí o dialog mezi supervelmocemi se tím úplně nezastavilo. Nicméně do léta 1984 byl vývoj ve zlepšování vztahů citelně zpomalen, ne-li zbrzděn.

3.2 Vývoj po Reaganově lednovém projevu od června 1984 do konce daného roku

Červen roku 1984 se stal dalším významným mezníkem v sovětském přístupu k Reaganově administrativě. Již 6. června přinesl Dobrynin Shultzovi dopis pro Reagana od Černěnka. Poprvé za dva a půl měsíce Černěnko slíbil poskytnout odpověď na americké návrhy týkající se několika malých bilaterálních problémů a znovuzahájení diskuse o středněvýchodních a jihoafrických potížích. Rovněž z dalšího setkání mezi Dobryninem a Shultzem, které proběhlo o sedm dní později, bylo znát, že Kreml chce v dialogu s Reaganovou administrativou pokračovat, neboť Dobrynin řekl, že ačkoli byl rok 1984 prezidentským volebním rokem, „neobáváme se být viděni při jednání s touto [Reaganovou] administrativou“. O několik týdnů později řekli sovětské politické činitele v Bělehradě americkému diplomatovi, že Moskva se v červnu rozhodla *rozmrazit* americko-sovětské vztahy. Asi ve stejnou dobu člen maďarského politbyra citoval Černěnka, který řekl na konci června vůdcům Varšavského paktu, že americko-sovětské vztahy se vrátily do původních kolejí a měly by se „zkrátka“ zlepšit buď před nebo po listopadových volbách.¹⁰⁹

Don Oberdorfer dále píše, že kremelský posun možná reflektoval Reaganovy vysoké šance na vítězství ve volbách, neboť Gallupovy průzkumy veřejného mínění oznámily, že Reagan byl daleko před svými nejprominentnějšími demokratickými oponenty, Walterem Mondalem nebo Garym Hartem.¹¹⁰

Dne 29. června 1984 doručil Dobrynin Shultzovi návrh na zahájení americko-sovětských rozhovorů ve Vídni již v září 1984, tj. ještě před americkými volbami. Smyslem těchto rozhovorů měla být prevence „militarizace vesmíru“. O dvě hodiny později Sovětský svaz veřejně oznámil nabídku s velkou fanfárou, neboť Moskva si byla vědoma, že je vzhledem k SDI v propagandistické výhodě. Jelikož Reagan na SDI silně bazíroval, bylo obecně očekáváno americké odmítnutí. Avšak ještě téže noci McFarlane oznámil americké přijetí sovětské nabídky s podmínkou, že nové rozhovory by měly vést také k opětovnému zahájení vyjednávání o ofenzivních zbraních, které Moskva stále bojkotovala. Sověti, jak bylo

¹⁰⁹ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 83–84.

¹¹⁰ *Ibid.*, 84.

ve Washingtonu očekáváno, se ihned stáhli a americkou protinabídku odsoudili a trvali na svém vlastním plánu. Tyto *tahanice* týkající se představ ohledně obsahu schůzky se protáhly až do léta. Situaci v daném období zhoršil i sám Reagan, když 11. srpna 1984 při zkoušce mikrofonu tvrdil: „Moji drazí Američané, jsem potěšen vám dnes říci, že jsem podepsal zákon, který postaví Rusko navždy mimo zákon. Budeme bombardovat za pět minut.“¹¹¹

3.2.1 Jednání Reagana a Gromyka v Bílém domě

Naštěstí však tento Reaganův žert neznamenal, přes určité sovětské pobouření, další významnější zbrzdění úsilí o pokračování diskuse mezi USA a SSSR. Když se v New Yorku v září 1984 konala zahajovací schůze OSN, byl zde přítomen i sovětský ministr zahraničí Andrej Gromyko, a jak uvádí Ronald Reagan ve svých memoárech, právě zde se po společném prodiskutování rozhodli Reagan, Shultz a McFarlane, že Gromyka po skončení schůze OSN pozvou na návštěvu do Bílého domu.¹¹² Shultz v dané věci postupoval vůči Reaganovi opatrně a tvrdil: „můžete se nad tím pustit do přemýšlení“ a rozhodnout se později. Reagan byl však mnohem dychtivější setkat se s vyšším sovětským politickým činitelem než kdykoliv před tím a Shultzovi odpověděl: „ne já si to nemusím promyslet. Já myslím, že bychom to rozhodně měli udělat.“ Shultz opakoval: „nemusíte se rozhodnout právě teď.“ Ale Reagan odvětil: „vím, co si myslím.“¹¹³

V září 1984 byl tedy Andrej Gromyko pozván do Bílého domu.¹¹⁴ Sovětský ministr zahraničí pozvání přijal, ale jeho vztah k Reaganově administrativě nebyl do té doby příliš pozitivní a na pozvání se patrně díval také skepticky, neboť ve svých pamětech uvedl, že pozvání v roce 1984 pramenilo především z Reaganových domácích politických požadavků. Podle Gromyka si byl Reagan dobře vědom skutečnosti, že jednoznačně stanovená návštěva v Bílém domě jen několik týdnů před volbami by podkopala argument demokratů, že Reaganova politika zvýšila nebezpečí války.¹¹⁵ Navíc Ronald Reagan sám uvedl, že Gromyko před souhlasem s pozváním naznačoval, že nemá zrovna chuť se s Reaganem setkat.¹¹⁶

¹¹¹ Ibid., 84–85.

¹¹² Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 554.

¹¹³ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 86–87.

¹¹⁴ Hall Gardner, *Surviving the Millennium: American Global Strategy, the Collapse of the Soviet Empire, and the Question of Peace* (Westport (Connecticut): Praeger Publishers, 1994), 105.

¹¹⁵ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 88–89.

¹¹⁶ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 554.

Avšak ať už se tento dlouholetý sovětský ministr zahraničí díval na Reagana, jeho administrativu a na příčiny pozvání do Bílého domu jakkoliv, hlavní je, že se nakonec rozhodl s americkým prezidentem setkat. Gromyko před odletem do Washingtonu absolvoval tříhodinovou schůzku na americkém velvyslanectví při OSN s Georgem Shultzem, při níž byl sovětský ministr zahraničí ostře kritický k americké politice zvláště v oblasti jaderných zbraní. Když Gromyko tvrdil, že cílem musí být eliminace obrovských arzenálů jaderných zbraní, které se nahromadily, Shultz mu se zřetelem na Reaganovu averzi k jaderným zbraním odpověděl: „jestliže to myslíte vážně, měl byste o tom mluvit s prezidentem, protože on to pociťoval stejně.“¹¹⁷

Samotné setkání s Reaganem se uskutečnilo 28. září 1984 a jak uvádí Petr Suchý, jednalo se o vůbec první setkání Ronalda Reagana s vysokým sovětským politickým činitelem za téměř čtyři roky setrvávání ve funkci.¹¹⁸ V Reaganových memoárech je uvedeno, že prezident USA vnímal Gromyka jako skutečnou osobnost, která má hlavní slovo v zahraniční politice SSSR, zatímco Černěnko podle něj vystupoval spíše jako mluvčí určité skupiny nejvyšších představitelů země.¹¹⁹ Z tohoto důvodu je pravděpodobné, že setkání s Gromykem mělo pro Reagana prakticky takový význam, jako kdyby se setkal se sovětským vůdcem. Co si však Reagan od setkání sliboval? Podle svých memoárů si Reagan do vlastního deníku napsal následující: „Na začátku chci vysvětlit, proč jim [Sovětům] vlastně nevěříme. Možná když odstraníme vzájemnou podezřivost, budou se nám i rozhovory o odzbrojení lépe dařit.“¹²⁰ Je tedy zřejmé, že Reagan se snažil zvýšit reciproční důvěru mezi SSSR a USA, aby mohlo dojít k posunu v odzbrojovacích hovorech.

Reagan předestřel Gromykovi, v souladu s výše uvedeným cílem schůzky, svůj pohled na sovětskou politiku a na nebezpečí, které v jejím uplatňování vidí. Prezident konstatoval, že cílem sovětské politiky je světová revoluce a že SSSR je v amerických očích expanzionistickým státem, který USA znepokojuje. Reagan však také mimo jiné upozornil na skutečnost, že bere ohled na status SSSR jako „supervelmoci“ a nepřeje si měnit jeho sociální systém. Reagan dále předestřel, že USA neusilovaly o vojenskou převahu nad SSSR, ale chtěly s Moskvou jednat jako rovní. Deklaroval, že v případě, když se Sovětský svaz vrátí k jednacímu stolu, Spojené státy budou chtít znovu začít vyjednávat o zbrojní kontrole a

---

¹¹⁷ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 89.

¹¹⁸ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 168.

¹¹⁹ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 553.

¹²⁰ *Ibid.*, 554.

budou ve svých postojích flexibilní. Prezident uzavřel, že regulérní výměny mezi oběma stranami na vysoké úrovni by také pomohly.¹²¹

Gromyko se vůči Reaganově charakterizaci sovětských cílů ohradil. Sovětský ministr zahraničí konstatoval mimo jiné následující: „Samozřejmě, jsme toho názoru, že kapitalistický řád bude nahrazen socialistickým pořádkem, (...) Věříme způsobem, jakým lidé věří, že zítra ráno vyjde slunce – ale tento proces bude probíhat zcela přirozeně, v důsledku historického vývoje. My nevěříme v politické nebo vojenské zastrašování, a nikdo by nás neměl vinit z pokusů o změnu americké sociální struktury silou, ani jakékoli jiné země. Nemáme žádné takové plány a nikdy jsme je neměli.“¹²²

Nemá smysl a ani by nebylo vhodné zde uvádět podrobný popis rozhovoru mezi Reaganem a Gromykem. Pro naše téma postačí jen uvést, jaký měla zářijová schůzka dopad na oba muže a do jaké míry indikovala transformaci Reaganovy administrativy.

Když se Gromyko po tří a půl hodinové návštěvě Bílého domu vrátil na sovětskou ambasádu, vydal o tomto setkání pro Tass vlastní prohlášení, v němž se lišil od svých předchozích prohlášení o politice USA, která byla vydána o jeden nebo dva dny dříve. Gromyko v novém prohlášení navrhoval překvapivě velký prostor pro budoucí zlepšení v americko-sovětských vztazích. Na osobní úrovni byl Gromyko zaujat Reaganovou zdvořilostí a nedostatkem chladnosti navzdory mnohým Reaganovým předchozím tvrdým slovům, které řekl o Sovětském svazu. Navíc si Gromyko přál získat fotografii ze své návštěvy v Bílém domě, při níž měl Reagan v přátelském gestu obě ruce na ruku Gromyka, aby si ji mohl odvézt do Moskvy na památku. Avšak Don Oberdorfer také uvedl, že tato diskuse bohužel nepotvrdila závěr o praktických pozitivních změnách v zahraničněpolitickém kursu americké administrativy. Nebylo tam žádné viditelné znamení o připravenosti převzít realistické postoje o podstatě aktuálních problémů války a míru, bez jejíhož vzájemně přijatelného řešení je obrat k lepšímu buď v sovětsko-amerických vztazích nebo v mezinárodní situaci nemožný.¹²³ Skutečně i když setkání proběhlo na přátelské úrovni, nebylo z něj podle mého názoru znát nic, co by bylo v politice Reaganovy administrativy vůči SSSR zase tak přelomové. Tím se ovšem v žádném případě nesnižuje význam dané schůzky. Schůzku Reagan-Gromyko spíše vnímám jako jakési první veřejné pokusy o navázání kontaktů mezi Reaganovou administrativou a Kremlem, které mělo oběma stranám zároveň posloužit k bližšímu poznání myšlení *toho druhého*.

---

¹²¹ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 90.

¹²² Ibid., l.c.

¹²³ Ibid., 92–93.

3.3 Změny na podzim a v zimě roku 1984

„George Shultz se v říjnu 1984 pokusil o částečné přehodnocení dosavadních strategií uplatňovaných v rámci Reaganovy zahraniční politiky vůči SSSR. Za její základ neustále považoval prvky definované v NSDD–75. Zdůraznil význam zadržování a potřebu vést jednání napomáhající dosažení amerických cílů. Odmítl nicméně politiku řetězení. Tento postup se podle jeho názoru v dlouhodobé perspektivě příliš neosvědčil a spíše byl často zneužit protivníkem. Proto považoval za účelné vést jednání o různých problémech odděleně a jejich výstupy vzájemně nepropojovat ani je nespojovat s konkrétními sovětskými činy.“¹²⁴

Shultzova iniciativa společně s vrcholící prezidentskou kampaní vyvolala v administrativě diskusi a názorové střety ohledně další orientace americké zahraniční politiky v případě Reaganova volebního vítězství. Vůči jednání se Sověty nebyli skeptičtí pouze představitelé ministerstva obrany, ale také ředitel CIA, William J. Casey, nebo též prezidentův národně bezpečnostní poradce McFarlane. Důležitá je především skutečnost, že prezident se přiklonil k zastáncům vyjednávání a schválil dokonce direktivu nařizující prozkoumání možností týkajících se rozhovorů o antisatelitních zbraních, militarizaci vesmíru a snížení počtu ofenzivních zbraní.¹²⁵ Daná skutečnost by mohla působit jako radikální změna Reaganova stanoviska k možnosti přehodnocení SDI. Pravda je ovšem jiná. Reagan sám v prosinci 1984 konstatoval, „že SDI nemůže být předmětem nějakého smlouvání a my [tj. Reaganova administrativa] se jí budeme držet bez ohledu na to, co si budou přát Rusové“.¹²⁶ Já se domnívám, že Reaganovo schválení výše uvedené direktivy mělo působit spíše jako jakési *lákadlo* pro Sověty. Reagan podle mého názoru chtěl, aby došlo k určitému vyjednávacímu posunu, pročež bylo nutno Sovětům dát nějakou naději, která by stimulovala jejich vůli k dalšímu a především plodnému vyjednávání. Dané stanovisko podporuje i následující citace Reaganova názoru: „Čím dál tím víc se mi zdá, že Sověti odejdou z jednání, pokud se odmítneme vzdát prací na našem projektu strategické obrany.“¹²⁷

¹²⁴ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 168.

¹²⁵ *Ibid.*, 169.

¹²⁶ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 558.

¹²⁷ *Ibid.*, 559.

4 Rok 1985 – počátek velké tranzice?

Rok 1985 se jeví z hlediska vztahů mezi USA a SSSR jako poměrně signifikantní, neboť v něm došlo k několika významným diplomatickým setkáním mezi USA a SSSR. K prvnímu významnému setkání došlo již 22. ledna 1985 v Ženevě¹²⁸ a obě strany se zde dohodly na opětovném zahájení rozhovorů o kontrole zbrojení. Jelikož ale Američané odmítli jednat pouze o problematice vesmírného obranného systému, Gromyko souhlasil s tím, že jednání budou zahrnovat i útočné jaderné střely.¹²⁹

K opětovnému zahájení rozhovorů o jaderných a vesmírných zbraních NST (Nuclear and space arms talks)¹³⁰ došlo 12. března 1985.¹³¹ V Reaganově administrativě se při plánování postupu během jednání NST vyskytovaly určité (pro tuto administrativu téměř tradiční) interní neshody.¹³² Nakonec však byla určitá strategie pro delegaci, která se měla účastnit NST, stanovena v direktivě NSDD–153.¹³³ Petr Suchý uvádí, že NST byla pro Reaganovu administrativu poměrně velkým úspěchem, neboť Sověti zde akceptovali většinu amerických návrhů obsažených v NSDD–153.¹³⁴

4.1 Nový generální tajemník a další změny Reaganova přístupu k SSSR v roce 1985

Do běhu událostí však zasáhla nečekaná událost, neboť dne 10. března 1985 zemřel stávající generální tajemník ÚV KSSS Konstantin Černěnko a 11. března 1985 se jeho nástupcem stal Michail Sergejevič Gorbačov. John Lewis Gaddis uvádí, že okolnosti, které stály za Gorbačovovým jmenováním, nejsou úplně jasné, ale jisté je, že v dané době bylo dosaženo důležitého mezníku. Gaddis dále napsal, že Gorbačov si sám vzpomíná, jak v předvečer svého povýšení řekl svojí ženě Raise: „Takhle už dál nemůžeme žít.“¹³⁵

¹²⁸ David Mitchell, *Making Foreign Policy: Presidential Management Of The Decision-making Process* (Burlington (Vermont): Ashgate Publishing, 2005), 127.

¹²⁹ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 560.

¹³⁰ See e.g. Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 520.

¹³¹ William P. Snyder and James Brown, *Defense Policy in the Reagan Administration* (Washington, DC: National defense university press, 1988), 29.

¹³² See e.g. David Mitchell, *Making Foreign Policy: Presidential Management Of The Decision-making Process* (Burlington (Vermont): Ashgate Publishing, 2005), 129.

¹³³ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 170.

¹³⁴ *Ibid.*, 174.

¹³⁵ John Lewis Gaddis, *Strategies of containment: a critical appraisal of American national security policy during the Cold War* (New York: Oxford University Press, 2005), 362.

Gorbačov byl od počátku své činnosti ve funkci generálního tajemníka velmi odlišný od všech svých předchůdců. Nejenže byl o mnoho let mladší, ale rovněž jeho myšlení a chování se v mnoha ohledech odlišovalo od předchozích kremelských vůdců.¹³⁶

Ronald Reagan se rozhodl, že se Černěnkova pohřbu nezúčastní, a tak stejně jako v případě Jurije Andropova jel na tuto smuteční událost do SSSR viceprezident George H. W. Bush. Ronald Reagan ve svých memoárech uvádí, že Georgi Bushovi předal pozvání pro Gorbačova na vrcholnou schůzku, která se měla konat ve Spojených státech. Reagan v pozvání uvedl následující:

„Můžete si být jist mou snahou o spolupráci s Vámi i s dalšími sovětskými představiteli a doufám, že se setkáme při závažných rozhovorech,‘ (...) ,Chtěl bych, aby se v tomto duchu uskutečnila Vaše návštěva ve Washingtonu v nejbližším pro Vás příhodném termínu. Chápu, že možná nebudete moci odpovědět na mé pozvání ihned. Chtěl bych však, abyste věděl, že se těším na setkání, které by mohlo přinést užitek oběma našim zemím i celému mezinárodnímu společenství.“¹³⁷

Reagan ve svých memoárech popsal, že Gorbačov ve své odpovědi, která přišla za 14 dní, prezidentovi děkoval za vyslání George Bushe na Černěnkův pohřeb a že celý dopis byl napsán v méně nepřátelském duchu, než mohl Reagan od sovětských vůdců očekávat. Nový generální tajemník napsal, že je setkání na nejvyšší úrovni nakloněn, i když by to nemuselo být nutně ve Washingtonu. Celý dopis se Reaganovi zdál povzbudivým.¹³⁸

Přesto ve svých pamětech Reagan uvedl následující: „Nemohu tvrdit, že jsem hned od začátku věděl, že Michail Gorbačov je *jiným* sovětským státníkem, než byli jeho předchůdci. Znepokojoval jsem se spíše v opačném směru, což dokládá zápis v mém deníku pět týdnů poté, co se stal generálním tajemníkem komunistické strany: ‚Sešel jsem se s Artem Hartmanem, naším velvyslancem v Moskvě. Potvrdil mně to, co si myslím i já, že totiž Gorbačov bude stejně tvrdý hoch, jako byli předcházející komunističtí bossové. Kdyby nebyl přesvědčeným komunistou, nikdy by jej samozřejmě politbyro do funkce nezvolilo.“¹³⁹

Reagan ve svých memoárech dále uvedl, že Georgovi Shultzovi i dalším účastníkům zasedací plánovací skupiny Rady pro národní bezpečnost, kteří prezidentovi pomáhali koordinovat úsilí administrativy o zlepšení vztahů se SSSR, řekl, že budou muset být na Sověty stejně tvrdí jako dříve, ale dodal také, že by se mělo také pracovat na navázání

¹³⁶ Cf. e.g. Ibid., 363.

¹³⁷ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 562–563.

¹³⁸ Ibid., 563.

¹³⁹ Ibid., 565.

kontaktů s Gorbačovem prostřednictvím tiché diplomacie, aby, jak si Reagan napsal do deníku, mohl „působit na Sověty individuálně, nikoli je jen bombardovat projevy“.¹⁴⁰

Avšak než došlo k jejich prvnímu setkání, objevily se opět určité problémy. Například 24. března 1985 byl Sověty z NDR zastřelen major americké armády Arthur D. Nicholson.¹⁴¹ Reagan proti jeho zabití protestoval, ale rozhodně se nedá říci, že by daná skutečnost významně narušila proces zlepšování vztahů. Z Reaganova protestu zasláného Gorbačovovi bylo naopak patrné, že prezident USA nechce, aby se daný proces kvůli podobným incidentům zvrátil. Navíc sovětská vstřícná reakce na Reaganův protest, v níž bylo Reaganovi oznámeno, že byl sovětským vojákům v NDR vydán příkaz, aby proti Američanům nepoužívali zbraně, situaci do jisté míry stabilizovala.¹⁴²

Skutečnost, že Reagan myslel své úsilí o zlepšení vztahů se Sověty vážně, je zřejmá z jeho červnového nařízení, které se stalo pro prezidentovy poradce velkým šokem. Dané nařízení přikazovalo rozebrat americkou jadernou ponorku Poseidon tak, aby Spojené státy byly nadále v přísném souladu s neratifikovanou smlouvou SALT II, jejíž doba, po kterou měla být platná, měla navíc již brzy vypršet. Daný fakt byl paradoxní především kvůli skutečnosti, že Reagan během své kampaně z roku 1980 odsoudil dohodu SALT II jako fatálně chybnou. Dokonce se proslýchalo, že Nancy Reaganová přesvědčila svého manžela, že jestli chce mít své místo v dějinách, musí omezit jak svoji rétoriku, tak ideologii a začít vyjednávat s Rusy.¹⁴³ Ať už byla nebo nebyla pravda, že Nancy Reaganová přesvědčila svého manžela o nutnosti změny jeho politiky, myslím si, že vliv paní Reaganové na politiku jejího manžela by neměl být podceňován.¹⁴⁴

4.2 Ženevský summit Reagana a Gorbačova

Od června 1985 se George Shultz pokoušel se Sověty vyjednat razantní snížení počtu jaderných zbraní, přičemž se pro dosažení daného cíle snažil využít, pro Sověty tolik ožehavou, problematiku rozmístění SDI. Jelikož ale Sověti trvali na úplném zastavení SDI, skončily Shultzovy pokusy neúspěšně a jednání bylo v polovině července ukončeno. Přes tento neúspěch se alespoň podařilo se Sověty dojednat místo a čas, kdy by se měl sejít

¹⁴⁰ Ibid., l.c.

¹⁴¹ William P. Snyder and James Brown, *Defense Policy in the Reagan Administration* (Washington, DC: National defense university press, 1988), 120.

¹⁴² See Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 567.

¹⁴³ Douglas C. Waller. *Congress and the nuclear freeze: an inside look at the politics of a mass movement* (Massachusetts: University of Massachusetts, 1987), 6.

¹⁴⁴ Blíže se však vlivem Nancy Reaganové na politiku jejího muže zabývám až v závěru této práce.

americký prezident se sovětským generálním tajemníkem. Setkání se mělo uskutečnit 19. a 20. listopadu v Ženevě,¹⁴⁵ nakonec se však konalo o jeden den déle, tj. od 19. do 21. listopadu 1985.¹⁴⁶

Bezprecedentní summit mezi Reaganem a sovětským generálním tajemníkem byl spojován s velkými očekáváními, ale také s obavami. Někteří otevřeně váhali, zda Reagan s ohledem na jeho věk daný úkol zvládne. Tyto obavy se však měly brzy rozplynout, neboť Reagan se přes jeho oproti Gorbačovovi mnohem vyšší věk choval a jevil velmi vitálně, snad i vitálněji než sám Gorbačov.¹⁴⁷

Pro nás je však nejdůležitější charakter a podstata samotného rozhovoru. John O'Sullivan uvádí, že jednání mezi Reaganem a Gorbačovem „...byla strohá a dokonce tvrdá, aniž by začala být zatrpkle nepřátelská. Reaganova otevřená poznámka na plenárním zasedání – ‚Dovolte mi říci, proč vám nedůvěřujeme a podezíráme vás‘ – to dokreslovala“.¹⁴⁸ Významnou část summitu zabrala problematika SDI, jejíž projednávání začal sám Reagan překvapivou nabídkou, že by se se Sověty o technologii SDI podělil.¹⁴⁹ Prezidentův nápad, nabídnout Sovětům sdílení SDI, vycházel z informací od George Shultze, který po své schůzce s Gorbačovem ze začátku listopadu 1985 řekl Reaganovi, že to nebude mít s Gorbačovem vůbec lehké, neboť Gorbačov trval na tom, že se USA musejí vzdát SDI. V důsledku toho Reagana napadlo, že by mohla nabídka sdílení SDI Sověty přesvědčit, že tento program nepředstavuje žádnou hrozbu.¹⁵⁰ Byla to však mylná kalkulace. Gorbačov vůči Reaganově nabídce opáčil, že „SDI je strašný závod ve zbrojení – závody ve vesmíru. Museli jsme učinit kroky, abychom váš štít rozbili jako porcelánový talíř.“ A dodal, že je jedno, zda je to ‚kopí‘ nebo ‚štít‘ – zbraně umístěné ve vesmíru jsou nepopíratelně zbraně“.¹⁵¹ Reagan řekl Gorbačovovi rozhodné, „Ne, nesouhlasím“ a Gorbačov odvětil „Zdá se, že jsme dospěli do slepé uličky.“¹⁵² Ani pokračování debaty o SDI ze druhého dne nevedlo k žádné shodě –

¹⁴⁵ Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 187–188. Nutno ještě podotknout, že před konáním schůzky Reagan–Gorbačov v listopadu 1985 se oba státníci pokusili domluvit na společném neveřejném setkání. Tento pokus se však nezdařil. See Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 574.

¹⁴⁶ See Ibid., 198.

¹⁴⁷ Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 261–263.

¹⁴⁸ John O'Sullivan, *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět* (Praha: Ideál, 2007), 240.

¹⁴⁹ Ibid., 240.

¹⁵⁰ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 583.

¹⁵¹ John O'Sullivan, *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět* (Praha: Ideál, 2007), 241.

¹⁵² Ibid., l.c.

každý trval na svém a nikdo ani přinejmenším nehodlal ustoupit. „Gorbačov zahodil tužku a řekl: ‚Bohužel nás nemůžete pochopit.‘“¹⁵³

Přestože se oba státníci nedohodli na SDI, jednání nebylo určitě zbytečné. „Oba předáci vydali prohlášení, v němž potvrdili názor, že jadernou válku není možné vyhrát“¹⁵⁴ a jak uvádí John O’Sullivan:

„Přinejmenším se Reagan a Gorbačova [sic] začali mít rádi. Gorbačova okouzlili Reaganovy žerty a jako každý jiný byl zvědavý na hollywoodskou celebritu. (...) Reagana zase zaujala zmínka o Bohu v Gorbačovově zahajovací poznámce: ‚Nejsme spolu ve válce a prosme Boha, abychom v ní nikdy nebyli.‘ Tato zmínka na Reagana velmi zapůsobila a později řekl západoněmeckému prezidentovi, že je přesvědčen, že Gorbačov věří v Boha.“¹⁵⁵

Zda měl Reagan pravdu a Gorbačov skutečně věřil v Boha nebo zda se jednalo pouze o *gensekŭv* oportunistický psychologický tah na věřícího prezidenta, není úplně jasné. Daný problém však není pro tuto práci důležitý. Podstatné je, že sympatie, které mohl Gorbačov v Reaganovi vzbudit, mohly mimo jiné¹⁵⁶ vycházet právě z prezidentova přesvědčení, že Gorbačov je věřící. Pro nás je však nejpodstatnější jedna otázka, která zní: Bylo ženevské setkání v roce 1985 mezi Reaganem a Gorbačovem bodem obratu v Reaganově politice vůči SSSR?

Jistěže na Reagana mohla působit a dle mého názoru také působila Gorbačovova sympatická osobnost (zvláště, pokud si Reagan myslel, že je *gensek* věřící), avšak v *Úvodu* uvedený tradiční názor, že změnu Reaganovy politiky vůči SSSR vyvolalo působení Gorbačova na Reagana prostřednictvím ženevského summitu,¹⁵⁷ se dle mého úsudku zakládá na krajně zjednodušeném vnímání celé problematiky. V publikaci *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989* je oproti uvedenému tradičnímu názoru napsáno, že po ženevském summitu 1985 zůstaly vztahy obou zemí ještě chladné.¹⁵⁸ Potvrzují to i další setkání mezi Reaganem a Gorbačovem. V Reykjavíku například Reagan odešel po dlouhých *tahanicích* ohledně SDI z jednací místnosti.¹⁵⁹

Faktem je, že hlavní změnou (tehdy zatím na rétorické a tím i s nejvyšší pravděpodobností na myšlenkové úrovni) byl Reaganův projev z 16. ledna 1984 a projevy

¹⁵³ Ibid., l.c.

¹⁵⁴ Jiří Vykoukal et al., *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989* (Praha: Libri, 2000), 654.

¹⁵⁵ John O’Sullivan, *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět* (Praha: Ideál, 2007), 241.

¹⁵⁶ Myšleno například Gorbačovovo charisma.

¹⁵⁷ Beth A. Fischer, *The Reagan Reversal: Foreign Policy and the End of the Cold War* (Columbia: University of Missouri Press, 1997), 1.

¹⁵⁸ Jiří Vykoukal et al., *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989* (Praha: Libri, 2000), 654.

¹⁵⁹ Karel Durman, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938–1991. Díl II., Konce dobrodružství 1964–1991* (Praha: Karolinum, 2009), 360.

jeho přání setkat se se sovětskými politickými činiteli. Ženevský summit 1985 je spíše nutno chápat jako jakési nastartování předchozího Reaganova úsilí o bližší komunikaci se sovětským generálním tajemníkem, a nikoliv jako obrat ve vztazích mezi USA a SSSR. Vždyť Reagan již před Ženevou 1985 projevoval často přímo nadšení, když se měl setkat se sovětskými představiteli, jakými byl nejprve Dobrynin a poté Gromyko. Nemyslím si, že se právě ženevské setkání přes svoji nezpochybnitelnou důležitost stalo bodem obratu. Sám Reagan ve svých memoárech uvádí, že „přípravy na tento summit začaly vlastně již před pěti lety, kdy jsme začali posilovat naše hospodářství, obnovovat sebedůvěru našeho národa a znovu budovat naši armádu. Byl jsem teď připraven“.¹⁶⁰ Avšak měli bychom se vyvarovat jakéhokoliv vágního chápání pojmů. Tím, že nevnímám Reaganovo a Gorbačovovo setkání jako *bod obratu*, neznamená, že Reagana jeho zkušenost s Gorbačovem neovlivnila. Karel Durman například uvádí:

„Po rozmluvách odjížděl Reagan z Ženevy spokojený. Utvrdil se v přesvědčení, že jakmile zasednou se sovětským vůdcem k jednomu stolu, dojde k obratu k lepšímu. ‚Vyzval jsem k čerstvému startu, a my jsme jej udělali,‘ prohlásil v Kongresu. ‚Nemohu tvrdit, že nastal souzvuk duší, ale lépe jsme si porozuměli. A to je klíč k míru. Získal jsem lepší perspektivu a myslím, že ji získal i on.‘“¹⁶¹

Myslím si tedy, že k Reaganově ovlivnění určitě došlo, nicméně hlavní *bod obratu* bych viděl spíše na přelomu let 1983–1984. Odkázal bych zde například také na část z Reaganova projevu z 16. 1. 1984, kterou jsem již ve své práci uvedl. Reagan tvrdil, že Spojené státy se v roce 1984 nacházejí v nejsilnější pozici k vybudování konstruktivního a realistického pracovního vztahu se Sovětským svazem.¹⁶² To bylo oproti předchozím rétorickým projevům tohoto amerického prezidenta naprosto novým přístupem. To bylo jasné vyznačení bodu obratu v Reaganově politice vůči SSSR. K podobnému typu změny Reaganovy zahraniční politiky po Ženevě nedošlo. Reagan sice před Kongresem konstatoval, že může „...na základě svých zkušeností z Ženevy doufat v lepší budoucnost,“¹⁶³ avšak ve svých memoárech také uvádí následující: „Byl to nadějný začátek, ale jak jsme ještě měli příležitost přesvědčit se, naše euforie byla do jisté míry předčasná.“¹⁶⁴

¹⁶⁰ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 585.

¹⁶¹ Ibid., 359.

¹⁶² The Public Papers of President Ronald W. Reagan, “Address to the Nation and Other Countries on United States-Soviet Relations January 16, 1984,” Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/11684a.htm>.

¹⁶³ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 592.

¹⁶⁴ Ibid., l.c.

Obrat mohl nastat pouze v osobním Reaganově pohledu na sovětského generálního tajemníka, kterého mohl Reagan po osobním setkání vnímat jako mnohem *lidštějšího* člověka, než jak vnímal jeho předchůdce (zvláště, když prezident USA věřil, že Gorbačov věří v boha). Nicméně k pochopení Reaganova vztahu ke Gorbačovovi nám nepostačí pouze prozkoumat ženevské setkání 1985, ale je nutno zaměřit svoji pozornost i na další vzájemnou (ať už přímou nebo nepřímou) komunikaci obou státníků. Daná analýza je však nad rámec této práce a tematicky se od našeho problému také vzdaluje, proč se jí zde blíže nezabývám.

Závěr

V *Úvodu* jsem implicitně předestřel, že výsledkem mé analýzy má být zjištění, kdy vznikl impuls ke změně Reaganovy rétoriky a diplomacie vůči SSSR (období vzniku motivu) a co bylo jeho příčinou (charakteristika motivu). Níže jsem se proto pokusil vypsát můj osobní pohled na nejpodstatnější diachronní transformační mezníky v Reaganově přístupu k SSSR z let 1983–1985, při němž vycházím z vlastní dedukce založené na textech uvedených v této práci.

Schůzka mezi Reaganem a Dobryninem z 15. 2. 1983: Domnívám se, že Reagana k tomuto setkání vedlo především naléhání jeho ženy Nancy. Usuzuji tak například proto, že Nancy svého muže 12. února 1983 povzbuzovala, aby se odhodlal Shultzovi navrhnout dojednání daného tajného setkání,¹⁶⁵ a již předtím se zasazovala o zmírnění politického kursu vůči SSSR u svého manžela.¹⁶⁶ V úvahu lze vzít také možné působení ze strany George Shultze. Určitou roli mohla hrát též Reaganova případná snaha poznat sovětského politického činitele (faktor: poznej svého nepřítele) a možnost, že by mohlo z daného setkání vyplynout něco pozitivního (např. propuštění letničních křesťanů). Danou schůzku však nepovažuji za skutečnou transformaci Reaganovy politiky vůči SSSR, neboť Reaganova rétorika a vyhlášení SDI, jež měly přijít brzy po tomto setkání, neindikovaly vůbec žádný obrat, spíše naopak.

Reaganův projev z 16. 1. 1984 k národu a k dalším zemím o americko-sovětských vztazích: Daný projev byl, alespoň z hlediska Reaganovy rétoriky (viz již zmíněná diferenciacie mezi Reaganovou rétorikou a prakticky prováděnou strategií USA vůči mocenskému vlivu a postavení SSSR), nespornou změnou. Jak jsem již ve své práci uvedl, na změně rétoriky se mohla podílet kombinace rozličných faktorů, avšak za nejdominantnějšího hybatele změny Reaganovy rétoriky a s tím související diplomacie vnímám prezidentovy obavy z možného sovětského útoku, před nímž varovaly zpravodajské informace. Lze tak usuzovat, protože informace se Reaganovi dostaly na stůl na podzim 1983, tj. nedlouho před daným projevem.¹⁶⁷ A jak jsem již uvedl, Raymond Garthoff napsal, že Reagan chtěl po obdržení zpravodajských informací opět potvrdit americké odhodlání snížit riziko války.¹⁶⁸ Nepovažuji tedy za náhodné, že Reagan ve svém projevu opakoval svůj odpor vůči válce,

¹⁶⁵ See Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 16.

¹⁶⁶ See e.g. Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 246.

¹⁶⁷ See Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 156.

¹⁶⁸ See Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 142.

varoval před nedorozuměním a nepochopením a také vyjádřil své podivení nad sovětským znepokojením z jeho předchozí rétoriky.¹⁶⁹ Vše tedy nasvědčuje tomu, že právě lednový projev měl znovu ubezpečit o tom, že Reagan nechce vyvolat válečný konflikt. Nicméně je nutno upozornit na skutečnost, že i z předchozích Reaganových projevů a též z NSDD bylo patrné, že Reagan nemá v úmyslu vyvolat třetí světovou válku. Výrazně je to demonstrováno především z části Reaganova projevu z 8. června 1982, kde prezident USA tvrdil následující.

„To [co bylo předtím řečeno] neznamena, že bychom se měli sami [od Sovětů] izolovat a odmítnout hledat s nimi porozumění. Mám v úmyslu udělat vše, co mohu, k jejich přesvědčení o našem mírovém záměru, připomenout jim, že to byl Západ, který odmítal použít svůj nukleární monopol ve čtyřicátých a padesátých letech pro teritoriální zisk a který nyní navrhuje 50 procentní snížení strategických balistických střel a vyloučení celé třídy na zemi umístěných nukleárních střel středního doletu.“¹⁷⁰

Přestože byl projev z 8. června 1982 veden ve velmi ostrém kursu, výše uvedená citace je až neuvěřitelně podobná Reaganovu projevu z 16. ledna 1984. Tato podobnost však zahrnuje pouze relativně krátký úsek prezidentova červnového projevu. Zbytek projevu tuto smířlivější část dokonale překryl. Navíc po červnovém projevu neučinil Reagan výraznější úsilí o sblížení s kremelskou nomenklaturou, jak tomu bylo po lednovém projevu. Taktéž vyhlášení SDI nesvědčilo o nějakém *bodě obratu*. Kromě toho byl červnový projev chápán, jak již bylo napsáno, jako vyhlášení křížového tažení za demokracii či za svobodu.¹⁷¹ Po projevu z 16. ledna 1984 byla Reaganova snaha o *sblížení* se Sověty naprosto patrná (viz třetí a čtvrtá kapitola). Důležitou veličinou je rovněž trvanlivost Reaganova úsilí o diskusi se SSSR, k níž vyzýval ve svém lednovém projevu a která nakonec vedla k sérii jednání mezi Reaganem a Gorbačovem.

Dalším velmi významným potenciálním motivem mohly být volby, v nichž byl Reagan bombardován kritikami, že svým antisovětismem přiblížil svět válce.¹⁷² Reagan se mohl pokusit dokázat, že jsou dané kritiky nepravdivé (viz druhá kapitola).

Třetím vlivem na Reagana, který je nutno vzít v potaz, mohlo být též pokračující působení Nancy a některých členů administrativy, kteří nabádali ke smířlivějšímu postoji k SSSR. Jejich argumenty se po získání varovných zpravodajských informací mohly

¹⁶⁹ See The Public Papers of President Ronald W. Reagan, “Address to the Nation and Other Countries on United States-Soviet Relations January 16, 1984,” Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/11684a.htm>.

¹⁷⁰ The Public Papers of President Ronald W. Reagan, “Address to Members of the British Parliament June 8, 1982,” Ronald Reagan Presidential Library, <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/60882a.htm>.

¹⁷¹ Petr Anděl, *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem* (Praha: FSV UK, 2007), 6.

¹⁷² See e.g. Peter Schweizer, *Reaganova válka* (Praha: Ideál, 2007), 240.

Reaganovi zdát *pádnějšími* (k tomu viz texty z kapitoly 2.3.1 *Reaganův projev z 16. ledna 1984*).

Reagan si rovněž mohl uvědomit, že na porážku SSSR podle svých původních představ (pokud tedy nějaké jasné a ucelené představy měl) nebude mít ve svém funkčním období již čas, a mohl začít sledovat se SSSR spíše vyjednávací linii, neboť SSSR se v dané době ekonomicky hroutil sám od sebe – a zvyšování dalšího ostrého kursu vůči SSSR by mohlo pouze vyvolat válku. Proč tedy dráždit SSSR ostrou rétorikou a škodit vlastní oblíbě u obyvatelstva USA, ale i spojeneckých zemí, když se dá se SSSR vyjednávat, ale mezitím podporovat bojovníky proti sovětské přítomnosti v Afghánistánu, protikomunistické disidenty z východního bloku, a sledovat (popřípadě i tajně podporovat) *samovolný* hospodářský a společenský rozklad SSSR? Možná i tento fakt mohl být, dle mého názoru, velmi pragmatickým motivem dané změny.

Reaganovo bezprecedentní setkání s Gromykem z 28. září 1984: Zde bych vnímal důvody podobné, jaké byly u prezidentova projevu z 16. ledna 1984. Navíc si myslím, že Reagan, který měl dobré zkušenosti z předchozího setkání s Dobryninem, se mohl domnívat, že dané setkání bude mít rovněž pozitivní výsledky.

Reaganovo setkání s Gorbačovem z 19.–21. listopadu 1985: Toto setkání chápu jako pokračování politiky nastartované bodem obratu z 16. ledna 1984. Samotnou Ženevu 1985, tedy oproti tradičnímu názoru jak jej zmínil Beth A. Fischer,¹⁷³ jako samotný *bod obratu* nevnímám. Beth A. Fischer si na rozdíl od tohoto tradičního názoru správně povšimnul, že k významné změně došlo již v roce 1984 – konkrétně při lednovém projevu Ronalda Reagana a nikoliv až při ženevském summitu z listopadu 1985.¹⁷⁴ Fischer, dle mého názoru, projevil při svém výzkumu skvělou intuici a jeho analýzu považuji za *průkopnický* počín v poznání motivů změny Reaganovy politiky vůči SSSR. Přesto klíčový motiv, který je podle mého soudu představován zpravodajskými informacemi, jež se dostaly Reaganovi do rukou na podzim 1983, Fischer v publikaci *The Reagan Reversal: Foreign Policy and the End of the Cold War* nevytyčil.¹⁷⁵ V tomto ohledu považuji za nejvýznamnější knihu *Reaganova válka* od Petera Schweizera, která, jak jsem přesvědčen, na problém vrhá hlavní *paprsek světla poznání*.

Nicméně k určitému posunu v Reaganově pohledu na SSSR díky osobnosti M. S. Gorbačova (nejen po jejich setkání) mohlo dojít. Tento vliv bych ovšem nezveličoval, ale také

¹⁷³ See Beth A. Fischer, *The Reagan Reversal: Foreign Policy and the End of the Cold War* (Columbia: University of Missouri Press, 1997), 1.

¹⁷⁴ See *Ibid.*, 3.

¹⁷⁵ Cf. *Ibid.*, 144–156.

nemarginalizoval – vnímal bych jej pouze jako součást dlouhodobého procesu započatého od konce roku 1983, kdy Reagan získal, již několikrát zmíněné, zpravodajské informace, podle nichž mohl hrozit sovětský útok vedený ze zoufalství, což byl v mých očích ten hlavní motiv, který nastartoval změnu Reaganovy rétorické a diplomatické linie vůči SSSR, přestože v *zákulísí* rétoriky a diplomacie pokračovala původní strategie *tvrdého boje* proti komunismu.

Přestože vnímám zpravodajské informace, které Reagan získal, jak již bylo uvedeno, na podzim 1983, jako hlavního hybatele, jenž ovlivnil změnu Reaganovy rétoriky a diplomacie vůči SSSR, nelze zapomínat na ostatní prvky, které mohly tuto změnu *spoluovlivňovat* – tzv. efekt sněhové koule (*snowball effect*). Na mysli mám jak prezidentské volby, tak především působení členů Reaganova kabinetu a jeho manželky Nancy. A jak uvádí Don Oberdorfer v publikaci *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union*, téměř každý, kdo byl v blízkosti prezidentova rozhodování, pozoroval, že první dáma byla důležitým faktorem v sovětských záležitostech. Ačkoli byla Nancy neochotna potvrdit vlastní názory nebo svůj vliv ještě v Bílém domě, přesto v roce 1989 napsala své memoáry *My Turn*, v nichž povzbuzovala svého manžela ke zmírnění jeho ostré rétoriky vůči Sovětskému svazu a přála si, aby uvážil smířlivější vztah s Moskvou a podnikl rozhovory se sovětskými vůdci.¹⁷⁶ Vliv Nancy Reaganové bych v žádném případě nepodceňoval. Stejně tak vnímám působení v pořadí druhého Reaganova ministra zahraničních věcí George Shultze za velmi významné. Je známo, že Shultz podporoval smířlivější postoj k Moskvě. Jasným důkazem je například, jak již bylo v mé práci uvedeno, že Shultz předal Reaganovi memorandum s výzvou k „zintenzivnění dialogu s Moskvou“ na různých úrovních, včetně eventuálního summitu, jestliže bude ujednáno jeho obsah.¹⁷⁷ Shultz byl, jakožto šéf ministerstva zahraničních věcí, v podstatě Reaganovou pravou rukou¹⁷⁸ a mohl na něj mít díky tomuto postavení značný vliv. Daný fakt je pravděpodobnější i kvůli skutečnosti, že Reagan vnímal Shultze jako velmi důležitý prvek administrativy. Svědčí o tom například událost, kdy Shultz Reaganovi sdělil, že je unaven a že chce ještě před koncem léta 1985 na svoji funkci rezignovat. Prezident mu odpověděl, že od okamžiku, kdy se stal ministrem zahraničních věcí, si nedokázal na jeho místě představit nikoho jiného. Dále mu

---

¹⁷⁶ Don Oberdorfer, *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983-1991* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998), 91.

¹⁷⁷ Raymond L. Garthoff, *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War* (Washington: Brookings Institution Press, 1994), 102.

¹⁷⁸ K významu, jaký Ronald Reagan přikládal funkci ministra zahraničních věcí, shlédněte např. v první kapitole již parafrázovaný Petr Suchý, *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004), 46.

Reagan sdělil, že mu nechce bránit, pokud by opravdu chtěl skončit, ale předestřel, že jej teď velmi potřebuje, konkrétně k prosazování nové politiky vůči Sovětům.¹⁷⁹

V návaznosti na výše napsaná fakta a na základě logické konstrukce a též s přihlédnutím na vývojové tendence jsem nastínil několik pravděpodobných motivů (s jedním motivem, který považuji za neklíčovější), které mohly stát za změnou Reaganovy rétoriky a diplomacie vůči SSSR v letech 1984–1985. Vždy se však budeme pohybovat na úrovni pravděpodobností a aproximací, a nikdy si nebudeme stoprocentně jisti tím, co skutečně stálo za posunem v Reaganově politice.¹⁸⁰ Nyní se nabízí otázka, zdali by zvažovaný klíčový motiv měl na prezidenta USA stejně silný dopad v případě, že by mu nepředcházely ostatní vlivy (tj. působení Nancy, Shultze apod.) a zdali by jeho efekt vydržel, kdyby Reagan v Kremlu nenalezl člověka, jakým byl M. S. Gorbačov. Toto jsou ovšem nové otázky, které by vystačily na další bakalářskou práci. Jsem však přesvědčen, že jsem potvrdil v *Úvodu* uvedenou primární hypotézu, že k obratu v Reaganově politice (na rétorické a diplomatické úrovni) vůči SSSR nedošlo až se setkáním Reagana a Gorbačova v Ženevě z roku 1985. Daná skutečnost je ve světle historických faktů evidentní.

Téma této práce je nadále otevřeno možnému diskurzu a já budu upřímně rád, když mé pojednání poslouží jako inspirace k dalším úvahám a popřípadě povede i k rozsáhlejším pracím nad pojednávaným tématem či nad tématy příbuznými.

---

¹⁷⁹ Ronald Reagan, *Život jednoho Američana: paměti prezidenta* (Praha: Prostor, 1997), 568.

¹⁸⁰ Vždy musíme brát zřetel na mnoho faktorů, které mohou naše bádání narušovat. Například pravdivost slov politiků a textů z pramenů, z nichž čerpáme. Dále je nutno mít na paměti, že mnohé relevantní zdroje mohou být dosud utajeny nebo jinak nedostupné. Dané problémy se však rozhodně netýkají pouze konkrétně našeho tématu, ale jedná se o problémy, s nimiž se historikové musejí potýkat takřka neustále. Vše bych shrnul do následující věty: Pravda existuje a je nezpochybnitelná, ale my máme omezené možnosti, jak ji nezpochybnitelně dokázat.

Summary

In the years 1984–1985 40th President of the United States of America Ronald Wilson Reagan took steps in relation to the Union of the Soviet Socialist Republics unprecedented regarding to-date political orientation of his rhetoric and diplomacy. These steps, such as his speech to the nation and other countries about American-Soviet relationships of 16 January 1984 or the historically first meeting of Ronald Reagan in his presidential function with General Secretary of the Soviet Union Mikhail Sergeyevich Gorbachov in Geneva in 1985 represented a significant turnover in Reagan's to-date rigorous anti-Soviet approach. Before the abovementioned transformation Reagan had spoken about the Soviet Union as number one enemy. This is manifested not only by Reagan's speeches delivered before 1983, but also for example by his texts in the NSDD (National Security Decision Directives) 32 and 75 or in the SDI – Strategic Defence Initiative – declaration.

The same rigorous anti-Soviet approach marked nearly his whole first term of office. The rigorousness was for example evident from Reagan's labelling of the Soviet Union as the "evil empire" in his speech of 8 March 1983, or from the declared SDI of 23 March 1983 as well as from many other steps which were directly or indirectly related to the Soviet Union. Despite the several activities of Ronald Reagan in the course of his first term of office which might be seen as attempts at a discussion with the Soviets the actual turnover, in my opinion, only happened at the end of his first term of office, namely in autumn 1983. I am convinced that the first significant manifestation of the change can definitely be linked to his abovementioned speech of 16 January 1984. The conclusion to my thesis includes a relatively large number of arguments supporting this view.

The results of my research show that the turnover was inspired by the intelligence reports implicitly suggesting the possibility that the Soviets might commence the first blow against the USA as *prevention* even before getting in the economic and military circumstances putting the Soviet Union in the position in relation to the United States of an economically aborted state incapable of national defence. When this information got into Reagan's hands it caused his considerable apprehensions that a war might be waged between the Soviet Union and the United States. The opinion that it was this intelligence information that caused this unexpected turnover can be deducted from many different facts, listed in the conclusion to my thesis. To support his hypothesis I used the most important key publication in this respect entitled *Reaganova válka*, written by Peter Schweizer. The full title of the book whose

original is written in English and which was translated to Czech by Petruška Šustrová, goes as follows: *Reagan's War: The Epic Story of His Forty Year Struggle and Final Triumph Over Communism*.

Together with the attempt to prove that the key turnover in Reagan's attitude to the Soviet Union already happened in autumn 1983, I also tried to uproot the traditional view that, as stated by Beth A. Fisher, the main transformation of Reagan's policy was the Geneva summit between Ronald Reagan and Mikhail Gorbachov held in the period from 19 to 21 November 1985. I rather understand this summit as a logical outcome of the previously changed policy. The proof of the fact that the Geneva summit of 1985 did not represent the pivotal point in Reagan's political approach to the Soviet Union stands as the primary hypothesis of my treatise. I formulated this hypothesis on the basis of my acquaintance with the historic facts. However, I adopted an arm's length approach to the issue.

Despite the relatively high relevance of the issue of the key motif behind the transformation of Reagan's policy towards the Soviet Union in the years 1984–1985 I did not come across any deeper analysis exclusively focusing on this issue. Despite that I believe that there are sufficient primary resources and literature available for this analysis. As the history of the United States of America represents a focus of my interest I decided to find out the given cardinal motif in this bachelor thesis.

My essay also distinguishes between Reagan's rhetoric and diplomacy in relation to the Soviet Union and the practised strategic approach towards Moscow or the power and ideological and political influence of the Soviet Union.

I believe my thesis to be a key part of a wider mosaic leading to cognition of the American-Soviet relationship in 1980s. I also believe that the very issue of the motives of Reagan's changed attitude towards the Union of the Soviet Socialist Republics significantly affected not only further development of the American-Soviet relationship but also the whole global politics of the time. I even think that the change in Reagan's political approach might be thought to have contributed to the peaceful disintegration of the Soviet block. Reagan emphasized many times, both in his speeches and in the NSDD, his negative approach to the possible outbreak of war with the Soviet Union. He often expressed his awareness of what such a conflict would mean for the world. However, the Soviets could not be sure of this anti-war standpoint on Reagan's part, could be confused by his rigid rhetoric and provoked by it to some extreme steps. If it were not for Reagan's turnover of the foreign policy orientation in relation to the Soviet Union and the mitigation of the sharp peaks of his rhetoric the situation could then become extremely dangerous. These extremes need not necessarily have been

represented by an outbreak of war between the Soviet Union and the United States, though. Nevertheless, these more detailed considerations concerning further development of the global political situation in that period already exceed the scope of this bachelor thesis and therefore are not included.

My bachelor thesis should in the first place represent a material inspiring for further considerations on the topic or the topics related to or following from the issue of the motives of Reagan's change of political orientation in relation to the Soviet Union.

Použitá literatura

Monografické publikace

Anděl, Petr. *Reaganova SDI mezi USA a Sovětským svazem*. Praha: FSV UK, 2007.

Calda, Miloš. *Ten weeks that shook the world: Reagan 's shift from U.S.-Soviet antagonism to search for partnership*. Praha: FSV UK, 2007.

Durman, Karel. *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938–1991. Díl II., Konce dobrodružství 1964–1991*. Praha: Karolinum, 2009.

Fischer, Beth A. *The Reagan Reversal: Foreign Policy and the End of the Cold War*. Columbia: University of Missouri Press, 1997.

Gaddis, John Lewis. *Strategies of containment: a critical appraisal of American national security policy during the Cold War*. New York: Oxford University Press, 2005.

Gardner, Hall. *Surviving the Millennium: American Global Strategy, the Collapse of the Soviet Empire, and the Question of Peace*. Westport (Connecticut): Praeger Publishers, 1994.

Garthoff, Raymond L. *Détente and confrontation: American-Soviet relations from Nixon to Reagan*. Washington: Brookings Institution Press, 1985.

Garthoff, Raymond L. *The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War*. Washington: Brookings Institution Press, 1994.

Lightbody, Bradley. *The Cold War*. London: Routledge, 1999.

Mccormick, James M. *American Foreign Policy and Process*. Boston: Wadsworth Publishing, 2004.

Mitchell, David. *Making Foreign Policy: Presidential Management Of The Decision-making Process*. Burlington (Vermont): Ashgate Publishing, 2005.

Oberdorfer, Don. *From the Cold War to a New Era: The United States and the Soviet Union, 1983–1991*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998.

O'Sullivan, John. *Prezident, papež a premiérka: trojice, která změnila svět*. Praha: Ideál, 2007.

Reagan, Ronald. *Život jednoho Američana: paměti prezidenta*. Praha: Prostor, 1997.

Shultz, George P. *Turmoil and Triumph: My Years As Secretary of State*. New York: Charles Scribner's Sons, 1993.

Schweizer, Peter. *Reaganova válka*. Praha: Ideál, 2007.

Sklar, Holly. *Washington's War on Nicaragua*. Boston: South End Press, U.S., 1988.

Snyder, William P., and James Brown. *Defense Policy in the Reagan Administration*. Washington, DC: National defense university press, 1988.

Suchý, Petr. *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004.

Tindall, George B., and David E. Shi. *Dějiny Spojených států amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

Vykoukal, Jiří, Litera, Bohuslav, and Tejchman, Miroslav. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri, 2000.

Waller, Douglas C. *Congress and the nuclear freeze: an inside look at the politics of a mass movement*. Massachusetts: University of Massachusetts, 1987.

Seriálové publikace

Kramer, Michael. "When Reagan Spoke From the Heart." *New York Magazine* (1980): 18–21.

Internetové zdroje

Knopf, Jeffrey W. "Did Reagan Win the Cold War?." *Strategic Insights*, vol. 3, iss. 8 (2004), <http://www.nps.edu/Academics/centers/ccc/publications/OnlineJournal/2004/aug/knopfAUG04.html>.

Archives of Rudolph W. Giuliani. "Reagan Lecture, Ronald Reagan Presidential Library." The Official New York City Web Site. <http://www.nyc.gov/html/records/rwg/html/99b/reganlibrary.html> (accessed September 30, 1999).

The Public Papers of President Ronald W. Reagan. "Address to Members of the British Parliament June 8, 1982." Ronald Reagan Presidential Library. <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1982/60882a.htm> (accessed May 18, 2005).

The Public Papers of President Ronald W. Reagan. "Address to the Nation and Other Countries on United States-Soviet Relations January 16, 1984." Ronald Reagan Presidential Library. <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1984/11684a.htm> (accessed May 18, 2005).

The Public Papers of President Ronald W. Reagan. "Address to the Nation on Defense and National Security, March 23, 1983." Ronald Reagan Presidential Library. <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/32383d.htm> (accessed May 18, 2005).

The Public Papers of President Ronald W. Reagan. "Remarks at the Annual Convention of the National Association of Evangelicals in Orlando, Florida March 8, 1983." Ronald Reagan Presidential Library. <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/30883b.htm> (accessed May 18, 2005).

NSDD

NSDD - National Security Decision Directives Reagan Administration. "National Security Decision Directive Number 32: U.S. National Security Strategy." Federation of American Scientists. <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1618t.gif> (accessed 1999-). I also refer to: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1619t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1620t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1621t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1622t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1623t.gif>.

NSDD - National Security Decision Directives Reagan Administration. "National Security Decision Directive Number 75: U.S. Relations with the USSR." Federation of American Scientists. <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1956t.gif> (accessed 1999-). I also refer to: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1957t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1958t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1959t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1960t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1961t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1962t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1963t.gif>, <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1964t.gif>.